

BESCHERMD BUITENLEVEN

Vijf zorgboeren over wonen op zorgboerderijen

INHOUD

Wonen aanbieden op de boerderij: iets voor u? 3

**Zorgboerderij Hesselshoeve,
Wapse (Drenthe) 6**

Bewoners en begeleiding 16

**Zorgboerderij De Fochtel,
Fochteloo (Friesland) 18**

Wonen op de boerderij en ruimtelijke ordening 26

Verbouwen of nieuwbouw? 28

**Zorgboerderij Juutsom,
Waterlandkerkje (Zeeland) 30**

Wetgeving voedselhygiëne 40

Financiering 42

**Zorgboerderij De Witte
Hoeve, Oploo (Noord-Brabant) 44**

Veranderingen in verantwoordelijkheden 54

**Zorgboerderij De Mare,
Westervelde (Drenthe) 56**

Wonen aanbieden op de boerderij: iets voor u?

GROEIENDE VRAAG NAAR KLEINSCHALIGE WOONVORMEN

Het aantal zorgboerderijen in Nederland is de afgelopen jaren sterk toegenomen tot zo'n 1100 boerderijen. Een klein deel van deze boerderijen biedt mensen met een zorgvraag de mogelijkheid om ook op de boerderij te wonen. Het gaat dan zowel om korte als lange tijd en met verschillende intensiteiten van begeleiding (bijvoorbeeld 24-uurszorg). De vraag naar dit soort kleinschalige woon-zorgplekken zal de komende tijd naar verwachting flink gaan stijgen.

NIEUWE WENSEN VANUIT DE ZORGSECTOR

Die verwachting komt voort uit een aantal ontwikkelingen in de zorgsector. Daar staat de hoeveelheid persoonlijke zorg en aandacht voor cliënten behoorlijk onder druk. Cliënten uit verschillende doelgroepen en hun familie en cliëntorganisaties zijn op zoek naar zorgvormen die persoonlijke aandacht combineren met (levensloopbestendig) wonen, werken of dagbesteding. Ook veel mensen die zelf in de zorg werken, ervaren dat de sector steeds minder aantrekkelijk wordt door de toegenomen bureaucratisering, de hoge werkdruk en de relatief lage lonen. De vraag naar personeel zal de komende jaren door de vergrijzing toch sterk blijven toenemen. Om personeel te trekken is het daarom belangrijk dat er alternatieve, aantrekkelijkere zorgvormen voorhanden komen.

Agrariërs kunnen een belangrijke rol spelen in het oplossen van deze knelpunten door kleinschalig wonen aan te bieden op hun boerderij.

KANSEN VOOR BOEREN

Wonen aanbieden op de zorgboerderij heeft ook voordelen voor de ondernemers zelf. Het geeft hen de mogelijkheid om bedrijfsrisico's te spreiden en te zorgen voor meer continuïteit in de bedrijfsvoering. De uitgebreide vorm van zorgwonen past ook goed bij de 24-uurs mentaliteit van agrariërs. Bovendien geeft het intensief begeleiden van mensen extra voldoening van het werk. Ervaren zorgboeren geven aan dat zij het prettig vinden om een band op te bouwen met de bewoners, en met hen het erf en het mooie van wonen op het platteland te mogen delen.

Om het wonen op de boerderij te realiseren, moet er het nodige geregeld worden. Dat zorgt ervoor dat iemand al doende verschillende vaardigheden ontwikkelt die belangrijk zijn bij goed ondernemerschap. Het opbouwen van een netwerk en het leggen van verbindingen met de naaste omgeving, leidt er vaak ook toe dat (meer) draagvlak ontstaat voor het hele agrarische bedrijf.

Afhankelijk van de gekozen bedrijfsopzet, dragen de zorgboeren met de verbreding van wonen ook in meer of mindere mate bij aan het vitaal en leefbaar houden van het platteland.

ORIËNTEREN OP MOGELIJKHEDEN

Het 'in huis halen' van mensen met een zorgvraag is een stap die je niet zo maar zet. Die moet heel goed overwogen worden. Belangrijk is van te voren al inzicht te hebben in wat er allemaal bij komt kijken. Wat zijn succes- en faalfactoren, welke randvoorwaarden zijn van belang, welke investeringen zijn er mee gemoeid? Dit boek geeft hier inzicht in via de ervaringen van vijf zorgboeren(gezinnen). Zij komen aan het woord over hun aanpak en ervaringen. Bij elk verhaal is er aandacht besteed aan de motivatie om met wonen te starten, de selectie van bewoners, de begeleiding van de bewoners, het realisatieproces, de kosten en baten, het belang van netwerken en samenwerken en de gevolgen voor gezin en omgeving. In een kader bij elk hoofdstuk wordt op een aantal van deze thema's dieper ingegaan.

De ervaringen van de vijf zorgboerderijen inspireren hopelijk andere zorgboeren om ook de mogelijkheden voor wonen op hun bedrijf te onderzoeken.

Een eerdere uitgave van de Taskforce Multifunctionele Landbouw over dit thema is Thuis op de zorgboerderij. Handreiking kleinschalig wonen voor ouderen met dementie (Roest, A., Oltmer, K. Driest, P. en Jans, A. (2010), (te downloaden van www.multifunctionelelandbouw.nl)).

PROJECT BESCHERMD BUITENLEVEN

De inhoud van deze brochure is gebaseerd op de resultaten van het project Beschermd Buitenleven. In dit project verkenden onderzoekers van Wageningen UR (University & Research centre) op verzoek van de Taskforce Multifunctionele Landbouw welke mogelijkheden van woon-zorg op boerderijen er zijn, en welke ervaringen agrariërs hebben die al langer mensen met een zorgvraag een woonplek bieden. Zij hebben inspirerende voorbeelden van kleinschalige woonvormen voor verschillende doelgroepen in kaart gebracht. Ook is onderzocht hoe de kleinschalige agrarische woonvormen ingebed zijn in de zorgketen en hoe ze verbonden zijn met de regio.

Tabel 1 Zorgboerderijen met en zonder wonen & werken per provincie.
(bron: www.zorgboeren.nl, maart 2011)

Provincie	Zorgboerderijen	Zorgboerderijen met wonen & werken
Groningen	55	10
Friesland	65	13
Drenthe	37	6
Overijssel	89	10
Gelderland	143	24
Noord-Holland	68	6
Zuid-Holland	61	5
Utrecht	29	6
Flevoland	21	3
Noord-Brabant	99	13
Zeeland	22	2
Limburg	60	4
TOTAAL	749	102

NB: In deze tabel gaat het om 749 boerderijen, die meegewerkt hebben aan een onderzoek van de Federatie Landbouw en Zorg en op de website www.zorgboeren.nl zijn vermeld.

Zorgboerderij 'Hesselshoeve', Wapse (Drenthe)

Hessel, Herma en Johan Hessels

Zorg

- ▶ **Wonen (2 bewoners)**
- ▶ **Dagbesteding (2 deelnemers)**

Agrarische tak

- ▶ **Melkvee (110 koeien en jongvee)**

**“Wonen past goed bij
een melkveehouderij;
dat is ook een 24-uursbedrijf”**

Tegen de zuidkant van het Drents-Friese Woud runnen Hessel en Herma Hessels samen met hun zoon Johan melkveebedrijf en zorgboerderij Hesselshoeve. Hessel en Johan werken met de cliënten in de melkveehouderij. Herma leert de cliënten de huishoudelijke taken. De familie vindt dat met de komst van de zorgtak op de boerderij het 'boer zijn' een geheel andere invulling heeft gekregen. Het samen iets doen op de boerderij is leuk voor de cliënten, maar geeft ook hen voldoening. Bovendien is er altijd wel wat te doen.

Vanaf 2002 verzorgt de familie Hessels reïntegratie- en leerwerktrajecten voor cliënten met een licht verstandelijke en/of psychiatrische beperking van de nabijgelegen zorginstelling Trajectum Hoeve Boschoord. Sinds 2006 hebben ze een zorgboerderij. Ze bieden naast dagbesteding ook begeleid wonen aan. Onlangs heeft de familie een tweede boerderij gekocht. Hier komen op termijn ook enkele jong volwassenen wonen.

Hesselshoeve biedt een rustige, prettige en veilige woonomgeving waar cliënten zich kunnen ontplooiën op het gebied van wonen, leven en werken om vervolgens een stap verder te kunnen zetten in de maatschappij.

In de dagbesteding werken de cliënten mee in het bedrijf. Ieder werkt naar eigen kunnen en wordt gewaardeerd om zijn inbreng in het dagelijkse werk op de boerderij. Hessel en Johan zijn voortdurend bezig met nieuwe ontwikkelingen in het bedrijf en ze laten de cliënten daar in meedenken. De bewoners hebben ook gelegenheid om een eigen hobby uit te oefenen op de boerderij, bijvoorbeeld het houden van schapen, kippen, vogels of vissen.

WAAROM GEKOZEN VOOR WONEN?

De familie Hessels is zich gaan oriënteren op de mogelijkheden voor verbreding, omdat het vanwege de natuurbeschermingswet moeilijk bleek te zijn om hun melkveebedrijf verder uit te breiden. Vanuit de provincie bleek dat er een vraag naar zorg op zorgboerderijen was. Hessel had ervaring met leerwerktrajecten en bedacht dat de jongens die deze trajecten volgen, ook wel op de boerderij zouden kunnen wonen. Hessel: "We vinden dat mensen met zogenaamd onbegrepen gedrag ook een kans moeten hebben om weer mee te kunnen doen in de maatschappij. Het leven, wonen en werken op de boerderij maakt dit voor onze deelnemers weer mogelijk."

BEWONERS

De twee cliënten die op Hesselhoeve wonen, volgen een begeleid wonentraject waarin ze leren, werken en wonen op de boerderij. De tijd dat ze op de boerderij verblijven varieert van anderhalf tot vier jaar. Het zijn steeds jong volwassenen van 18 tot 45 jaar oud en hebben een lichte verstandelijke beperking, al dan niet in combinatie met psychiatrische problematiek. Het bevat de familie Hessels goed om mensen met autisme te begeleiden, omdat ze hen veel structuur kunnen bieden.

De tweede boerderij, die net nieuw is aangekocht, biedt straks woonruimte voor vier bewoners en heeft ook twee logeerplekken. De Zorgnota van gemeente Westerveld bepaalt dat er maximaal 15 cliënten voor begeleid wonen en/of dagbesteding op zorgboerderijen mogen zijn. Bij de principe-aanvraag voor de tweede boerderij, heeft de gemeente bewust aangegeven dat ook andere cliënten op de boerderij kunnen komen wonen, naast de jongens van Trajectum Hoeve Boschoord. De familie Hessels wilde dit zelf ook graag.

BEGELEIDING

Hessel heeft voor hij boer werd, de opleiding tot verpleegkundige gevolgd en was werkzaam in de psychiatrie in Zuidlaren. Samen met zoon Johan, die de opleiding tot zorgondernemer bij de agrarische school Warmonderhof volgde, begeleidt hij de dagbesteding van de cliënten op de boerderij. Herma Hessels leert de deelnemers zich redden in het huishouden, zoals koken, de was doen, kamers schoonhouden en boodschappen doen. De eerste vier dagen van de week koken de cliënten onder begeleiding, vrijdags eten ze mee met de familie en in het weekend moeten ze zelf iets regelen.

Er is geen specifieke nachtzorg. Hessel en Herma zijn altijd bereikbaar. Tussen 23.00 en 6.00 uur geldt de afspraak dat deelnemers alleen om hulp mogen vragen als er echt iets is.

Dochter Linda, die de opleiding Sociaal Pedagogische Hulpverlening deed, schrijft de zorgplannen. Zij werkt bij Promens Care, een grote zorginstelling in Drenthe. De partners van Johan en Linda helpen bij ontspanningsactiviteiten. Buiten hen werken er verder geen vrijwilligers op de boerderij. Hessel huurt expertise (bijvoorbeeld de orthopedagoog) in via Stichting Zorgboerderijen Drenthe en begeleiding van Humanitas.

De dagbesteding gebeurt deels op de eigen boerderij en deels elders. Dat laatste is een bewuste keuze voor de cliënten die ook op de boerderij wonen. Hessel: "Anders zit iedereen 24 uur op elkaars lip. Bovendien is het goed voor de cliënten om ook eens te zien hoe het elders gaat."

VERBOUW EN UITBREIDING

Voor het begeleid wonen hebben Hessel en Herma het achterhuis in eigen beheer verbouwd tot twee appartementen. De twee deelnemers die er wonen hebben elk een eigen kamer. De gemeenschappelijke woonkamer is ook toegankelijk voor de familie. Om de invloed op het privéleven van het boerengezin te beperken, zijn de appartementen fysiek gescheiden van de rest van het woonhuis door een binnenmuur en buiten door een haag.

In de boerderij die is bijgekocht, wil de familie vier appartementen voor begeleid wonen en twee appartementen voor logeeropvang realiseren. Hessel en Herma gaan in het voorhuis van deze boerderij wonen. Linda zal er meewerken en de boerderij te zijner tijd overnemen. Johan

blijft op de eerste boerderij. Op de huidige boerderij komt tegelijkertijd een derde appartement vrij, waar nog een deelnemer kan wonen.

REALISATIEPROCES

In 2003 deed Hessel een principeaanvraag voor het wijzigen van het bestemmingsplan voor het realiseren van 24-uurszorg op de boerderij bij de gemeente Westerveld. De gemeente stond hier niet onwelwillend tegenover. Vervolgens diende hij een projectplan voor de daadwerkelijke wijziging van het bestemmingsplan in bij de provincie, de gemeente en een ondernemersplan bij de bank. Hij nodigde de mensen van de gemeente uit voor een excursie op de boerderij en vertelde hen tijdens die excursie over zijn plannen. De provincie reageerde gelijk enthousiast. Dit resulteerde in een spontaan toegekende subsidie op de verbouwingskosten.

Hessel kreeg in 2005 de bestemmingswijziging en de benodigde bouw- en milieuv vergunningen. In deze milieuv vergunningen worden cliënten aangemerkt als bewoner en niet als burens. Dit is een belangrijk detail, want zo kunnen zij geen bezwaar maken tegen toekomstige bedrijfsontwikkelingen op de boerderij. Vanaf 1 april 2006 kon er op de zorgboerderij gewoond worden en kwamen ook gelijk de eerste twee bewoners.

SUCCESS- EN FAALFACTOREN BIJ DE REALISATIE

Hessel heeft er veel aan gedaan om het realisatieproces vlot te laten verlopen. Hij belde vaak met de gemeente; het stond zelfs iedere maand in zijn agenda. Ondanks alle contacten, vindt hij dat het toch heel lang duurde voor alles geregeld was.

Een helpende factor was dat de gemeente Westerveld verbredingsactiviteiten positief

beoordeelt, zowel in de hiervoor speciaal ontwikkelde Zorgnota als in de partiële herziening van het bestemmingsplan. Zo mag bijvoorbeeld 350 m² bebouwd worden ten behoeve van de zorg en voor landbouw, tot een maximum van 20% van de totale gebouwen op het bouwblok. Voor het buitengebied geldt in de gemeente Westerveld dat een 'boerderij plus zorg' een agrarische bestemming is. De zorgboerderij moet dan voldoen aan het Kwaliteitskeurmerk van de Federatie Landbouw en Zorg. De gemeente geeft een 'woonboerderij plus zorg' een maatschappelijke bestemming. Woon-zorgboerderijen mogen ten behoeve van de zorg een groter bouwvolume innemen van de gemeente, maar moeten aan dezelfde kwaliteitseisen voldoen als de zorgboerderijen met agrarische bestemming.

Uit de omgeving heeft Hessel geen tegenwerking ondervonden bij zijn plannen. Een voordeel is dat de boerderij achteraf ligt. De tweede boerderij ligt dicht bij het dorp en er is bij dorpsbewoners wat weerstand tegen jongeren van Hoeve Boschoord die er zullen gaan wonen. Daarom wil de gemeente dat hij een voorlichtingsavond organiseert over wat er op die boerderij gaat gebeuren. Buurtbewoners willen graag garanties dat er goed toezicht op de jongens is.

INVESTERINGEN EN KOSTEN EN BATEN

Voor de verbouw van de bestaande boerderij heeft de familie Hessels ruim een ton geïnvesteerd. Dit was grotendeels uit eigen middelen afkomstig en uit een subsidie van de provincie. De overige 60% kwam uit een hypotheek op de hele boerderij. Bij de investering is meteen het hele terrein om de boerderij aangepakt. Voor de geplande verbouw van de nieuwe boerderij is een investering van bijna een miljoen euro nodig.

De terugverdiencapaciteit lijkt goed. De verwachting is dat vanaf het derde jaar na realisatie een positief resultaat bereikt zal worden bij een voldoende hoge bezettingsgraad.

Uitgaande van zeven wooncliënten en een bezetting van 93%, zijn de inkomsten begroot op € 330.000 per jaar. De twee plaatsen voor logeeropvang zijn daarin niet meegerekend. Bij de berekening van de kosten en baten heeft de familie veel gehad aan adviezen van LTO-Noord Advies.

De inkomsten voor de geboden zorg, de huur en het eten (eenmaal per week eten ze bij de familie mee) komen uit de PGB's en Wajong-uitkeringen van de cliënten. De familie Hessels vraagt bewust huur aan de bewoners, zodat zij leren dat woonruimte ook geld kost.

De verhouding tussen kosten en baten is heel positief. Omdat de Hessels zelf alle zorg verlenen, hebben ze geen personeel in dienst. Hessel: "Zelf kun je zo'n drie tot vier cliënten begeleiden. Wanneer je personeel aanneemt, heb je wel tien cliënten nodig, anders kan het niet uit. Nu doe ik de begeleiding en het werken op de boerderij tegelijk. Onze eigen arbeid is flexibel, en we verlenen zelf alle zorg. Dat maakt dat alles redelijk positief kan draaien."

NETWERKEN EN SAMENWERKEN

Hessel zat en zit goed in de agrarische netwerken. Voor de zorg heeft hij voornamelijk genetwerkt binnen de gemeente en zo nieuwe contacten opgebouwd. In de voorfase van het maken van nieuwe bestemmingsplannen bijvoorbeeld, gaf hij aan dat hij ook wat te melden had. Hoeveel tijd dit kostte, kan hij moeilijk inschatten. Hessel: "Het was niet zo veel, maar wel heel gericht." Hij laat regelmatig zijn gezicht zien bij instellingen. Hij heeft hij sinds kort contact met

MEE Drenthe, een organisatie die ondersteuning biedt aan mensen met een beperking. Ook het contact met Hoeve Boschoord was een goede keuze.

In de toekomst wil Hessel voor activiteiten graag een uitwisseling met bijvoorbeeld zorgboerderij De Fochtel. Hij wil ook het UWV en/of de gemeente leerwerktrajecten gaan aanbieden. Daarvoor is samen met het Drenthe College en stichting BEZINN (Boer En Zorg In Noord Nederland) een traject rond leren en werken op boerderijen opgezet. Met Hoeve Boschoord is een overeenkomst gesloten dat cliënten gebruik kunnen maken van het zorgaanbod van Hesselshoeve. Humanitas heeft een intentieverklaring getekend om mensen door te verwijzen naar de Hesselshoeve en ook zijn er contacten met Exodus en het RIBW in Zwolle om deelnemers te plaatsen.

Hessel geeft aan dat hij graag wat meer regionale initiatieven zou zien ontstaan. "Als zorgboeren kunnen we bijvoorbeeld gezamenlijk aangeven wat we te bieden hebben." Naar aanleiding van de Zorgnota van de gemeente Westerveld, willen de ingezetene zorgboeren de gemeente samen hun bedrijfsprofielen aanbieden.

GEVOLGEN VOOR GEZIN EN OMGEVING

Het gezin Hessels heeft met elkaar een bewuste keuze gemaakt om wonen op de boerderij aan te bieden aan cliënten. De kinderen waren op dat moment al groter. Hessel ervaart dat er een heel verschil zit tussen dagbesteding en wonen, maar hij schat in dat het ook voor gezin met kleine kinderen goed zal gaan. Deze vorm van zorg vindt hij ook heel goed bij een melkveebedrijf passen. "Ook dat is een 24-uursbedrijf."

Hessel is altijd open naar de omgeving geweest over hun plannen en aanpak. Op 1 april 2006 ging het begeleid wonen van start en op 15 april hield de familie open huis voor de buurt. Hessel ging ook bewust met de jongens bij de burens op de koffie, dat werd zeer gewaardeerd. Hesselshoeve heeft in het eerste jaar dat ze open waren, ook bewust meegedaan met de landelijk open dag van zorgboerderijen. Uit de omgeving komen inmiddels vooral veel positieve reacties.

MEERWAARDE VAN WONEN OP DE BOERDERIJ

Hessel ziet dat het wonen op de boerderij een positieve invloed op de jongeren heeft. Dat ervaart hij als een sterk punt van het bedrijf. Ook de uitstraling naar buiten toe is positief. Mensen waarderen wat de familie Hessels doet, en dat is ook goed voor het imago van de landbouw. Een ander sterk punt is dat hij geld verdient met de zorg. "Door deze verbreding doen we aan risicospreiding. Hierdoor kunnen we ook een stuk makkelijker investeren, zoals in de aanschaf van twee melkrobots."

Succesfactor is vooral de kleinschaligheid van het bedrijf. Onder 'kleinschalig' verstaat Hessel dat er maximaal zes cliënten aanwezig zijn op de boerderij. De begeleiders zijn dan steeds dezelfde mensen. Een andere succesfactor is het feit dat de jongeren er de structuur vinden die goed voor hen is. Ze worden ook gestimuleerd om meer in de natuur en het groen bezig te zijn. De drukte van de stad ontbreekt. Zoon Johan: "Het is erg leuk om samen met de jongens te werken op de boerderij. Ze leren veel en maken een hele ontwikkeling door." Hij geeft een voorbeeld van een stadse jongen die nu fanatiek helpt om na het kuilen het plastic over de bult te doen, en herinnert zich de dag waarop de familie op visite was en de jongens alvast spontaan voor de koeien hadden gezorgd.

De keerzijde van het woonzorgaanbod is dat er heel veel tijd in gaat zitten en dat er altijd iemand aanwezig moet zijn. Hessel: "De jongens zijn alleen in het weekend vrij en dan zijn wij zelf ook iets vrijer."

TIPS VAN DE HESSELSHOEVE

- 1. Zorg voor de juiste motivatie. Je moet het echt willen: begeleiding bieden aan jongeren, hen dichtbij je halen. Vergis je niet in de tijd en energie die nodig is. Wonen is niet iets wat je er even bij doet.**
  - 2. Laat je goed informeren. Ga bijvoorbeeld stage lopen bij andere zorgboeren, in elk geval een paar dagen.**
  - 3. Hou het privé-gedeelte gescheiden van het woon- en leefgedeelte van de bewoners.**
  - 4. Werk plannen duidelijk uit, ook de financiële onderbouwing.**
  - 5. Hou in het vergunningetraject vast aan je plannen.**
  - 6. Wees open naar de omgeving over je plannen.**
  - 7. Geef deelnemers de ruimte om ook buiten je eigen zorgboerderij (werk)ervaring op te doen.**
  - 8. Hou contact met verschillende zorginstellingen.**
  - 9. Huur professionele hulp in voor specifieke begeleiding.**
-

BEWONERS EN BEGELEIDING

▶ Harry Veldhuizen is maatschappelijk werker bij de zorginstelling Trajectum Hoeve Boschoord. Hij ziet zorgboerderijen als welkome aanvulling op het bestaande zorgaanbod. De cliënten van Hoeve Boschoord hebben ernstige gedragsproblemen in combinatie met een licht verstandelijke beperking (SGLVG). In een (heel) aantal gevallen hebben ze tbs opgelegd gekregen. Voor cliënten die terug de maatschappij in kunnen zoekt de instelling onder andere naar plaatsen op zorgboerderijen. De boeren moeten in samenwerking met Trajectum Hoeve Boschoord een stevige begeleidingsvorm kunnen bieden. De cliënten die naar de zorgboerderij gaan moeten daar iets voor voelen.

Een zorgboerderij geeft de cliënten nieuwe, positieve mogelijkheden, vindt Veldhuizen. Hij ervaart dat waar andere zorginstellingen de cliënten van Hoeve Boschoord soms weigeren vanwege het negatieve imago, veel zorgboeren een bepaalde nuchterheid hebben en zeggen: "Laten we het maar proberen". "De boer kijkt eerder naar de kracht van de cliënten, en op de boerderij kleeft er aan hen geen instellingsstigma. Dat werkt positief", zegt Veldhuizen. Het woonaanbod van zorgboerderijen biedt cliënten van Hoeve Boschoord doorstroom- en uitstroommogelijkheid, het bevordert ook de uitstroom. En de zorg is bovendien 'op maat'. Cliënten kunnen als het niet gaat overigens weer terug naar Hoeve Boschoord.

Veldhuizen ziet veel kansen voor wonen op zorgboerderijen. Hij vindt wel dat de zorgboeren voldoende oog moeten hebben en houden voor het zorgaspect. "De cliënten hebben goede begeleiding nodig. Bij wonen op

zorgboerderijen met een agrarische productietak (volwaardig agrarisch bedrijf) bestaat het risico dat de zorgboer de cliënten, vaak Wajongeren, gaat overvragen." Om dit te voorkomen, is het belangrijk dat er een onafhankelijke derde persoon is, zoals een mentor (of curator) die meekijkt. Een zorgboer zou dit zelfs moeten willen, zegt Veldhuizen. Hij pleit ook voor samenwerking met de zorginstelling, wat niet altijd gebeurt.

Zorgboeren moeten voorkomen dat ze te groot worden, merkt hij op. Juist de kleinschaligheid is hun kracht. Veel cliënten 'verzuipen' in grootschalige zorginstellingen. Zij zijn zeer gebaat bij een veilige en overzichtelijke omgeving. De zorgboerderij kan door de kleinschaligheid, duidelijkheid en de gemeenschap (het erbij horen) voor hen heel goed werken.

TIPS

1. Hou het kleinschalig.
2. Zorg voor contact met de zorgaanbieder.
3. Ga niet over één nacht ijs, verdiep je in wonen, 24-uurszorg en de cliënten.
4. Regel als zorgboer niet de financiële zaken voor de cliënt (vermijd belangenverstrengeling).
5. Werk met zorgplannen.

▶ Volgens Fred Stekelenburg, directeur van de Nederlandse Vereniging voor Autisme (NVA), zijn de kansen voor wonen op zorgboerderijen goed. "Voorwaarde is dat boeren het professioneel aanpakken. Wonen is niet iets wat je er als

"Wonen op zorgboerderijen geeft cliënten meer door- en uitstroommogelijkheden"

zorgboer zo bij kunt doen." Hij benadrukt dat ouders van kinderen met autisme het vertrouwen moeten hebben in waar hun kind komt te wonen. "Ze hebben al die jaren veel gegeven voor hun kind. Ze willen het beste van het beste"

Ouders en kind vinden de stap van uit huis naar op zichzelf gaan wonen erg groot. Ze moeten kunnen toegroeien naar dat moment. Zorgboeren zouden daarom ook logeeropvang aan kunnen bieden, zodat cliënten eerst kunnen logeren. Zo kunnen ze wennen aan het idee dat ze op de boerderij gaan wonen. Ouders kunnen wennen aan het idee dat hun kind niet meer thuis woont.

Stekelenburg ziet ook graag tussenvormen op zorgboerderijen ontstaan voor autisten die met justitie in aanraking zijn gekomen, en waar de justitiële kant gecombineerd wordt met zorg. Hij vindt dat zorgboeren de woonfunctie niet te grootschalig moeten maken: maximaal tien tot vijftien mensen. Hij raadt aan om bewoners in een apart huis te huisvesten.

De zorgboeren gaan voor een langere tijd een relatie aan met de bewoners. Stekelenburg wijst erop dat boeren zich die lange termijn moeten realiseren. De zorg moet ook goed geregeld worden. "Voor mensen met een zwaardere vorm van autisme, heeft een zorgboer meer kennis nodig dan dat ze nu meestal hebben." Zorgboeren kunnen, om zichzelf te ontlasten en voor taken die ze zelf niet kunnen uitvoeren, verpleegkundigen en sociaal-psychiatrisch verpleegkundigen inhuren die de zorg overnemen. Dit gebeurt ook bij stichtingen die ouders opzetten en waarbij de zorg vanuit het PGB betaald en uitgevoerd wordt. "Zorg ervoor dat er voldoende back-up aan zorgkrachten is, voor als er nood aan de man is."

Dagbesteding voor bewoners

Cliënten die op de zorgboerderij wonen, hebben in de meeste gevallen ook hun dagbesteding op de boerderij. Volgens Stekelenburg is het voor bepaalde cliënten, zoals mensen met autisme, een groot voordeel dat wonen, werken en leven op hetzelfde terrein mogelijk is. Het zorgt ervoor dat de stress die verplaatsing naar een andere locatie bij cliënten veroorzaakt, wegvalt.

Een aantal zorgboeren regelt voor de bewoners bewust dagbesteding buiten de eigen boerderij, bijvoorbeeld bij een andere boerderij of winkel in de buurt. Wanneer de cliënt dit aankant, is dit volgens Stekelenburg prima voor zijn of haar ontwikkeling, zeker als er vooruitzichten zijn op betaalde arbeid in de toekomst. Of de dagbesteding ook mogelijk is buiten de zorgboerderij waar een cliënt woont, hangt af van de partij die verantwoordelijk is voor de cliënt. Is dat een AWBZ-instelling, dan stelt deze instelling eisen aan onderaannemers. Is de boerderij de AWBZ-instelling, dan geldt hetzelfde. Als de PGB-houder zelf de dagbesteding inkoop, dan is het de eigen verantwoordelijkheid van de PGB-houder.

TIPS

1. Oriënteer je goed. Ga kijken bij collega's en instellingen.
2. Luister goed naar de cliënt. Zet het cliëntbelang naast het zakelijke belang.
3. Verdiep je in de persoon en zijn zorgvraag. Je kunt dan een zo passend mogelijk aanbod doen aan zorg en activiteiten op je boerderij.

Zorgboerderij 'De Fochtel', Fochteloo (Friesland)

Jan en Petra van Rozen

Zorg

- ▶ **Wonen (maximaal 5 bewoners)**
- ▶ **Dagbesteding (maximaal 5 deelnemers)**

Agrarische tak

- ▶ **Melkvee (50 koeien en jongvee)**
- ▶ **Aardappelen (huisverkoop)**
- ▶ **Verder aanwezig: kippen, konijnen, een varken, schapen en twee pony's**

www.defochtel.nl

"Je moet doen wat bij je past"

Tussen het Fochtelooërveen en het Drents-Friese Woud ligt de zorgboerderij van Jan en Petra van Rozen. Vanaf 2003 bieden ze op hun boerderij De Fochtel dagbesteding aan. In 2008 hebben ze dit uitgebreid met wonen voor jong volwassenen. De zorgtak is voor Jan en Petra een goede impuls voor de boerderij. Uiteindelijk willen ze dat hun jongste zoon op termijn een gezond bedrijf kan overnemen.

Sinds september 2003 ontvangt De Fochtel mensen met een begeleidingsvraag. "Wij delen het goede van onze boerderij graag met anderen", zegt Petra van Rozen. Hun zoektocht naar continuïteit voor hun zorgboerderij leidde tot nieuwbouwplannen om ook dagbesteding voor ouderen aan te kunnen bieden. Voor het opzetten daarvan is Petra bij verschillende zorgboerderijen langs gegaan. Bij een bezoek aan Hesselshoeve zag ze hoe cliënten op de boerderij wonen. Dat sprak hen zeer aan en in de nieuwbouw op die ze al hadden gepland, besloten ze ook appartementen op te nemen. Vanaf oktober 2008 kunnen volwassenen van 18 tot 25 jaar met een verstandelijke beperking of met psychosociale problemen wonen op de boerderij. Er verblijven nu vijf mensen. Zij mogen zolang blijven als ze zelf willen.

WAAROM WONEN?

Petra van Rozen en haar man Jan hadden altijd al de wens om wonen aan te bieden. Ze dachten dit te gaan doen als de kinderen de deur uit zouden gaan. Ze zochten ook naar een manier om voor meer continuïteit voor hun zorgboerderij te zorgen. In de tak 'wonen' zagen ze daarvoor goede mogelijkheden. Op het bedrijf ontvingen ze twee cliënten die elders op een woonzorgboerderij woonden. Petra: "Wij vonden het ook een uitdaging om dit op te gaan zetten, en we hadden ook de mogelijkheden om een nieuw gebouw te realiseren voor wonen en dagzorg voor ouderen. Dit zou ons ook verzekeren van mensen in onze dagbesteding." Deze uitbreiding met een zorgtak gaf Petra ook de mogelijkheid om thuis te werken en haar werk op de boerderij te combineren met de zorg voor de kinderen.

BEWONERS

Bij de keuze van de bewoners gaat het Petra en Jan vooral om de vraag of iemand in de groep past, en dat de bewoners zich echt op hun plek voelen op de Fochtel. Op de boerderij wonen nu alleen mannen. Petra wil geen mannelijke en vrouwelijke cliënten samen in een groep omdat ze daar minder goede ervaringen mee heeft. In de dagbesteding kan het wel, maar bij wonen ligt het anders vindt ze. Er is dan minder toezicht en er ontstaat al snel jaloers gedrag en ergernis. Omdat Petra en Jan zich erg betrokken voelen bij hun cliënten, willen ze geen mensen met forse psychiatrische problemen. "Je moet afstand kunnen nemen, anders zit je er 24 uur per dag mee. Bovendien moeten we onze eigen veiligheid en die van de andere bewoners kunnen garanderen", zegt Petra. Ze voegt daaraan toe dat ze bewust kiezen voor een klein aantal cliënten. "Ik heb geleerd dat je moet doen wat bij je past, en deze grootte past het beste bij ons."

BEGELEIDING

Petra begeleidt het wonen. Daarbij wordt ze geholpen door vijf medewerkers met een 0-urencontract. Zij zijn er voor de zorg in de avonden en weekenden. Op één na hebben ze allemaal een opleiding in de zorg. De nachtzorg doet Petra zelf. De cliënten voor de dagbesteding worden beziggehouden door Jan.

In eerste instantie was het de bedoeling om wonen in combinatie met dagbesteding op de eigen zorgboerderij aan te bieden. Maar Jan kan maar maximaal 4 tot 5 cliënten begeleiden. Daardoor en omdat je anders 24 uur bij elkaar op de lip zit, hebben Jan en Petra ervoor gekozen om voor bewoners bij voorkeur dagbesteding buiten de zorgboerderij te zoeken. Ze worden ook gestimuleerd om te gaan sporten en uit te gaan. Op zondagmiddag gaan ze op stap met de begeleiders (personeel).

VERBOUW

De verbouwing van de hooizolder van hun boerderij tot vijf gastenverblijven duurde een jaar. "Daarvoor zijn heel wat bezoeken aan en telefoontjes met de gemeente nodig geweest", vertelt Petra. Ze heeft het idee dat het per persoon en per gemeente verschilt of zaken lukken of niet en hoe snel. De gemeente heeft de bouwvergunning afgegeven, maar speelde verder geen rol in de rest van het proces.

Iedere bewoner heeft een eigen woon-slaapkamer met douche en toilet. Daarnaast is er een gezamenlijke huiskamer waar ze elkaar treffen voor een praatje, een spelletje of om televisie te kijken. Iedere dag wordt er gekookt en gezamenlijk gegeten.

REALISATIEPROCES

Na het idee van wonen gezien te hebben bij Hesselshoeve, huurden Petra en Jan een architect in om bouwtekeningen te maken. Daarmee hebben ze bij de gemeente een bouwvergunning aangevraagd. Tussendoor is met de bank overlegd (voorbepreken, offertes voorleggen enzovoorts). Nadat de vergunning rond was, hebben ze afspraken gemaakt met de aannemer en installateur.

SUCCE- EN FAALFACTOREN BIJ DE REALISATIE

"Voor een succesvol bouwproces is belangrijk dat je het geleidelijk aan doet", stelt Petra. "Er zat nergens druk achter. Het was ook goed dat we een plaatselijke aannemer hadden. Zo konden we tussendoor makkelijk overleggen en tijdens de bouw nog aanpassingen doorvoeren. De aannemer dacht daarin mee." Bouwen is ook een leerproces, merkte ze. "Er zijn altijd

dingen die achteraf anders hadden moeten. In een eerdere verbouwing zitten bijvoorbeeld zit-slaapkamers. Achteraf was een functiescheiding beter geweest. Op de hooizolder hebben we nu wel gescheiden zit- en slaapkamers gebouwd.”

INVESTERINGEN EN KOSTEN EN BATEN

Voor het wonen hebben Jan en Petra uit eigen middelen € 150.000 geïnvesteerd. Over het terugverdienen maken ze zich niet zo druk. “Wij zijn niet zo van begrotingen”, zegt Petra. Ze hoeven ook niet meer bewoners te hebben, het loopt goed zoals het nu is. Hun doel is om een gezond bedrijf te hebben dat later door hun zoon, die nu vijftien jaar is, kan worden overgenomen.

Alle zorgopbrengsten gaan in één pot. Petra verwacht dat de financiering van zorg minder zal worden, maar daar maakt ze zich geen zorgen over. De verhouding tussen kosten en baten is in evenwicht en daarmee is de continuïteit van het bedrijf gewaarborgd.

NETWERKEN EN SAMENWERKEN

Petra is zowel lid van de Vereniging van Zorgboeren Friesland als van de Stichting Zorgboerderijen Drenthe. De mensen uit het naburige Appelscha (in Friesland) zijn namelijk voor hun zorg aangewezen op de voorzieningen in Assen. In elke regio komen de zorgboeren eens per twee maanden bijeen. Verder zit ze op persoonlijke titel in de Wmo-adviesraad van gemeente Ooststellingwerf.

De zorgboeren in de regio ondernemen heel bewust actie richting gemeenten. Tijdens een voorlichtingsavond over de AWBZ gaf de Taskforce Multifunctionele Landbouw hen het advies om als zorgboeren een beleidsplan voor de combinatie van landbouw en zorg te maken, en dat de gemeente voor te leggen. Petra vindt dat ze op de hoogte moet blijven van wat er in de gemeente gebeurt en bezoekt daarom de gemeenteraadsavonden.

Petra heeft de gemeente op de Fochtel uitgenodigd om te laten zien wat ze doen. Ook heeft ze een keer samen met de andere zorgboeren binnen de gemeentegrens een ‘gemeenteontbijt’ georganiseerd. Dit soort dingen doet ze heel bewust vanwege de ontwikkelingen in de zorg in de toekomst waarbij de gemeente steeds meer taken en verantwoordelijkheden krijgen. Het onderhouden van haar netwerk kost Petra ongeveer een dag per maand.

GEVOLGEN VOOR GEZIN EN OMGEVING

Petra: “Het aanbieden van wonen op de boerderij moet je leuk vinden. Geld moet niet de drijfveer zijn. Wonen heeft namelijk een flinke impact op het gezinsleven.” Toen ze nog geen personeel in dienst had, vond ze het te heftig. “Zeker wanneer je zelf kinderen in huis hebt en ook zelf de cliënten wilt begeleiden. Dat is te veel.” Ze realiseert zich dat dit ook komt omdat ze overdag dagbesteding aanbieden.

De zorgvormen en het gezinsleven blijven overdag redelijk gescheiden. Door een betere organisatie van de zorg, heeft het gezin nu meer privacy: cliënt-bewoners komen niet meer in het eigen woonhuis. Het eten gebeurt niet meer aan de eigen keukentafel, waar cliënten na het

eten bleven zitten, maar in de woonkamer van de cliënten. Petra had gezien dat deze gang van zaken goed werkte op De Flint, een zorgboerderij in de buurt, en nam het over. De bewoners worden gestimuleerd erop uit te gaan.

Voor de omgeving geeft het wonen op de boerderij geen problemen. De mensen uit de omgeving wisten al dat Jan en Petra een zorgboerderij hadden, en de nabijgelegen zorgboerderij De Flint bood ook al wonen aan. De buurtbewoners kenden 'de jongens' dus al van de dorpsfeesten. Dat leidde nooit tot problemen. Hierdoor kon de uitbreiding van de zorgvoorzieningen van De Fochtel met wonen zonder weerstand uit de omgeving gerealiseerd worden.

MEERWAARDE VAN WONEN OP DE BOERDERIJ

Een andere belangrijke meerwaarde zijn volgens Petra de korte lijnen tussen de begeleiders en de bewoners, hun familie en behandelaar. De korte lijnen maken dat er snel ingespeeld kan worden op wensen en specifieke vragen van bewoners. Petra: "We hebben snel in de gaten als er iets is en kunnen dan direct actie ondernemen. Onze bereikbaarheid is 24 uur per dag, 7 dagen in de week." Uit reacties van familie en verzorgers blijkt dat ook zij erg blij zijn met deze directe contacten.

De jongens die op de boerderij wonen, weet Petra, hebben baat bij de rustige omgeving met veel ruimte en rust. De verleiding om de straat op te gaan ontbreekt. Ze zoeken de gezelligheid op de boerderij of gaan gericht naar activiteiten buiten de boerderij. Petra: "Er is zeker ook een betrokkenheid met het gezin, al moeten we wel denken om onze privacy. Onze kinderen moeten hetzelfde leven kunnen leiden als ze zouden hebben zonder de zorgboerderij."

Als andere meerwaarde ziet ze dat bewoners op de boerderij geen cliënten maar medewerkers zijn. Ook als zij ergens naar toe gaan, zijn ze geen cliënten van een zorgboerderij maar gewoon Piet, Jan of Klaas die op pad zijn.

TIPS VAN DE FOCHTEL

- 1. Verdiep je vooraf goed in woonzorg. Kijk bij andere zorgboerderijen met wonen!**
  - 2. Doe het niet zomaar. Wanneer je eraan begint kun je namelijk niet zomaar stoppen. Je gaat met mensen om.**
  - 3. Besef dat het veel van je vraagt. Wil je er zelf even uit, dan moet je vervanging regelen. Je hebt immers 24 uur per dag de verantwoording voor de bewoners.**
  - 4. Doe dat wat bij je past. Hoe je het opzet, moet bij je passen. Je leert wel door ervaring. Je weet daardoor welke mensen je beter wel of niet als bewoner kunt aannemen.**
  - 5. Als je het doet, doe het dan goed. Dus goede woonvoorzieningen. Ga voor kwaliteit.**
-

WONEN OP DE BOERDERIJ EN RUIMTELIJKE ORDENING

► Binnen de zorglandbouw wordt gesproken over wonen, tijdelijk verblijf, kortdurend verblijf, verblijf en 24-uurs zorg. Het zijn allemaal woorden waarbij zorg- en hulpverleners op een adres verblijven. De woorden komen uit verschillende wet- en regelgeving, brancheafspraken, zorgstelsel en verzekeringen.

Woorden hebben niet in elke wet dezelfde betekenis

Hoewel de woorden in het spraakgebruik door elkaar lopen, is het goed om als zorgboer(in) te weten dat elke wet of regel eigen betekenis aan woorden geeft. Soms zijn het zelfs dezelfde woorden. Dat kan vreemd lijken, maar het is logisch dat woorden in de ene wet een andere uitleg hebben dan in een andere wet of in een verzekering. Elke wet hanteert een eigen definitie voor een goede uitleg van het begrip in die wet. Het is daarom belangrijk om steeds duidelijk te maken over welke regeling je discussieert. Gebruik ook nooit iets uit de ene regeling, als 'bewijs' voor de uitleg van een andere regeling, want dat werkt niet. Als je bijvoorbeeld een riool-aanslag krijgt voor een pand als 'woning', dan betekent dat nog niet dat het pand ook voor de Wet op de ruimtelijke ordening bestemd is als woning en als woning mag worden gebruikt. Of als de wethouder Zorg enthousiast is over je plannen, dan is het voor de wethouder Ruimtelijke ordening en zijn ambtenaren nog lang niet vanzelfsprekend om ook mee te werken. Dit is soms lastig, maar belangrijk om er goed op te letten.

Er zijn veel wetten die over 'wonen' gaan 'Wonen' is in veel wetten geregeld. De belangrijkste zijn de volgende:
De Woningwet ligt aan de basis van de eisen

die aan een woning worden gesteld en regelt via de woonvergunning wie er kan wonen. Het Bouwbesluit regelt de technische eisen waaraan een gebouw moet voldoen (constructie, veiligheid, materialen). Het bestemmingsplan regelt of de woning op die plek mag staan en mag worden uitgebreid, en bovendien welke andere vormen van gebruik op die plek nog meer zijn gewenst (zoals landbouw, kinderopvang, of zorgwerkplaats). De Wet milieubeheer beoogt een 'goed woon- en leefklimaat' en beschermt de bewoners tegen hinder (geur, stof, lawaai; soms met weer aparte deel-wetten). De Arbo-wet beoogt een veilige werkplek voor alle medewerkers en cliënten-bewoners te garanderen. De WOZ en fiscus waarderen de gebouwen voor de belasting, vaak op basis van het huidige gebruik of de bestemming

Basis van wonen in Woningwet en Wet Ruimtelijke ordening (Wro)

Voor de Woningwet en in het bestemmingsplan is een woning een verbonden geheel van ruimten, bedoeld voor het verblijven van één huishouding. Voor deze wetten is huisvesting voor één huishouding het sleutelbegrip. Buiten de woning mag nooit worden gewoond, tijdelijk gewoond of zodanig worden 'verbleven' dat het op wonen lijkt. Ook het 'wonen' in stacaravans, recreatiehuisjes of boven de schuur, maakt die ruimte niet tot een woning.

Gebruikt de zorg een woning helemaal of ontstaat er zorg in een apart gebouw dat gericht is op één huishouding, dan wordt dat onder de Woningwet en het bestemmingsplan als een woning beschouwd. Andersom gezegd: als de

Het is belangrijk steeds duidelijk te maken over welke regeling je het hebt.

zorg wordt geboden binnen een bestaande situatie van een huishouding, of als de zorg ingericht is alsof het een huishouding is (nagenoeg zelfstandige bewoning), dan kan dat in een (bestemde) woning. Gewoon in de eigen boerderij dus, met de cliënten als extra gezinsleden, vergelijkbaar met pleegkinderen. Gaat het wonen niet om één gezamenlijke huishouding met het boerengezin (bijvoorbeeld een pension, begeleid wonen, zorghotel, hospice) dan moet er dus een andere bestemming met andere regels worden aangevraagd. Het is een kritische grens waar de overheid en de rechter zorgvuldig mee omgaan. De wet beschermt tegen onjuiste huisvesting, of het onttrekken van woningen aan het woonbeleid.

Geen regels voor aantal bewoners?

Het aantal cliënten dat op een zorgboerderij mag wonen, hangt af van de grootte van de woning. Het bestemmingsplan stelt een maximum aan die grootte (de inhoud). Als er permanent gewoond wordt, dan is een woonvergunning nodig. De gemeente bewaakt op die manier het aantal woningen en bewoners. Er zijn geen landelijke regels voor het maximale aantal cliënten of bewoners in een woning.

Bouwkundige eisen aan zorgwonen?

Voor het wonen van cliënten in een boerderijwoning gelden de normale eisen van een woning. Deze eisen zijn vastgelegd in het Bouwbesluit. Wanneer cliënten op een boerderij wonen als onderdeel van een zorginstelling, dan stelt de instelling vaak aanvullende eisen op het Bouwbesluit, bijvoorbeeld dat een cliënt een minimaal aantal vierkante meters of eigen sanitair moet hebben. Dit kan de instelling 'zorgwonen' noemen.

Wonen in een lege schuur?

Meestal hebben zorgboeren ruimte over op het bedrijf. Vaak is dat een verouderde maar technisch nog goed bedrijfsgebouw. Zo'n gebouw is een handige plek voor dagopvang, of als kantine of werkplaats voor cliënten. Hierbij zijn twee aspecten van belang. Aan de ene kant de eigen verantwoordelijkheid van de zorgboer voor veiligheid, hygiëne en binnenklimaat (ook de zorgbetaler kan eisen stellen). Aan de andere kant gelden het bestemmingsplan, milieu- en bouwregels. De stelregel bij deze laatste regels is dat hoe meer de cliënten meedoen binnen de structuur van de landbouw, hoe meer ze gezien worden als medewerkers. Hoe meer de cliënten apart en 'los van de landbouw en buitenwerk' bezig zijn, des te eerder zijn deze wetten met extra eisen van toepassing (zoals een apart bestemde ruimte, geurhinder burens, bouwvoorschriften).

TIPS

- 1. Het is aan te raden om als ondernemer de zorgboerderij inclusief het wonen als één geheel te blijven beschouwen. Zo blijft de boerderij één inrichting in alle milieuwetten. De cliënten zijn dan geen 'burens' die bezwaar kunnen maken tegen veranderingen op het landbouwkundige gedeelte van het bedrijf, bijvoorbeeld op basis van de Wet geurhinder en veehouderij.**
- 2. Wonen de cliënten niet in een gezamenlijke huishouding met het gezin? Dan is een aparte bestemming en (ver)bouwaanvraag nodig!**

VERBOUWEN OF NIEUWBOUW?

Zorg vereist dat alle woon- en gebruiksruimten in orde zijn. Verbouw of nieuwbouw van ruimten ligt vaak voor de hand. Je moet dan een groot aantal punten nagaan.

- Een bouwaanvraag wordt eerst getoetst aan de bestemming. Is de zorglandbouw al bestemd op de boerderij, bouw dan eerst binnen de regels die het bestemmingsplan hiervoor stelt. Er is dan een omgevingsvergunning nodig (dit is het nieuwe woord voor de eerdere bouwvergunning, met meer eisen dan vroeger). De omgevingsvergunning regelt alles wat rondom het (ver)bouwen nodig is: de aanpassing van de milieuvergunning (Activiteitenbesluit, toets geurhinder), de kapvergunning en de inritvergunning. Wil je meer of iets anders dan het bestemmingsplan voor de locatie regelt? Neem dan de punten hieronder door.
- Als het bestemmingsplan niet regelt wat je graag wilt, ga dan na waarom en vooral wat het beleid van de gemeente is. Een groot voordeel is dat het zowel het zorgbeleid, woonbeleid en ruimtelijke beleid bij de gemeente liggen. Omgekeerd geldt ook dat het ook logisch dat soms iets in de ene gemeente wel kan, en in de andere niet, omdat die gemeente het zo niet wil. Met de bedrijfsstrategie kun je dus het beste aansluiten bij de beleidsvisies van de gemeente. Het gaat dan om de visie op zorg (vaak een Wmo-visie: voor wie is er welke zorg?), de Woonvisie (voor wie zijn er hoeveel woningen nodig) en de Structuurvisie (waar mag wat worden gebouwd?).

- De gemeentelijke Structuurvisie is de basis voor bestemmingsplannen of voor maatwerk-bestemmingsplan als je die nodig hebt. Je ideeën moeten met deze visies te onderbouwen zijn. Als dat niet lukt, dan is de kans klein dat de gemeente er in mee wil gaan. Die wil iets anders, en op dat moment is het beter om je eigen plannen aan te passen.
- Als de visies vertellen dat de gemeente het idee ziet zitten, maar heb je een maatwerk-bestemmingsplan nodig, dan is er nog veel werk nodig. Ten eerste moet je onderzoek laten doen. Het plan wordt getoetst aan de milieuvergunning; dit is inclusief de toets met de Wet geurhinder en veehouderij en de toets aan het Activiteitenbesluit voor het landbouwkundig gedeelte. Dit laatste gaat over de zoning, bijvoorbeeld de afstand die nodig is tot de stal of het perceel waarin bestrijdingsmiddelen worden gebruikt. Daarnaast wordt bouwen getoetst aan de Flora en Faunawet, de Wet op de monumentenzorg (archeologie, cultuurhistorisch pand), de Wet bodemverontreiniging (schone grond), besluit Luchtkwaliteit (schone lucht), Wet geluidhinder (extra geluid), externe veiligheid (zones rondom leidingen), grondwaterbescherming (schoon water), de Natuurbeschermingswet (alleen bij bouwen of verblijf binnen Natura 2000 of binnen de beïnvloedingszone), gezondheidszorg en veterinaire aspecten (check door GGD), verkeersafwikkeling en landschappelijke aankleding (woonvisie). Al deze aspecten worden getoetst, maar zijn niet altijd relevant. Als een zorgboer

Als het bestemmingsplan niet regelt wat je graag wilt, ga dan na wat het beleid van de gemeente is.

bijvoorbeeld niet in een archeologisch waardevol gebied wil bouwen, is een archeologische toets niet nodig. Tot slot checkt de gemeente nog de brandveiligheid en branddoormelding. Dit is de toets Bouwbesluit en leidt tot een goede bouwvergunning en gebruiksvergunning.

In bepaalde gemeenten heeft een boerderij met zorg een 'agrarische bestemming', en een boerderij met zorg en wonen een 'maatschappelijke bestemming'. Die laatste bestemming geldt dan voor het wonen-deel of voor de hele boerderij. Let op dat als een agrarische bestemming verdwijnt, het (ver)bouwen voor de landbouw niet meer vanzelfsprekend is.

Ga je (ver)bouwen? Vraag de accountant naar de mogelijkheden van fiscale stimuleringsmaatregelen zoals de Energie Investerings Aftrek (EIA), Milieu Investerings Aftrek (MIA) en willekeurige afschrijving Vamil. Of kijk zelf op www.belastingdienst.nl

(Bron: Helmer Wieringa, Maria van Boxtel www.landco.nl)

Meer informatie

Wat mag ik? Handreiking over regels voor ondernemers in de multifunctionele landbouw. Wieringa, H. en Van Boxtel, M. (2011). Land & Co, Wageningen. (Te downloaden van www.multifunctionelelandbouw.nl of www.landco.nl)

Multifunctionele landbouw en ruimtelijke ordening, handreikingen voor gemeentelijke plattelandsontwikkelingen. Oktober 2011, VNG (te downloaden van www.multifunctionelelandbouw.nl of www.vng.nl).

Inwoning, woning splitsen of beleid voor Vrijkomende Agrarische Bebouwing? Lees ook het hoofdstuk over 'Woonvormen op de boerderij' in *Handboek Landbouw en Zorg*, te bestellen voor leden van de Federatie Landbouw en Zorg via www.zorgboeren.nl. Let op dat je de nieuwste versie hebt, de Wet op de Ruimtelijke Ordening is aangepast op 1 januari 2010.

TIP

Soms is het mogelijk om als zorgboer voor bepaalde investeringen een subsidie aan te vragen. De mogelijkheden daarvoor worden bepaald door beleid van de provincie en de specifieke situatie.

Zorgboerderij Juutsom, Waterlandkerkje (Zeeland)

Edwin Kleijn en Nelleke Oosterling

Zorg

- ▶ **Wonen (10 bewoners)**
- ▶ **Dagbesteding (51 deelnemers)**

Agrarische tak

- ▶ **Gewassen en landbouwhuisdieren staan volledig ten dienste van de zorg. Aanwezig zijn schapen, paarden, konijnen, cavia's, hamsters, eenden, pony's, kippen.**

www.juutsom.nl

“Als je deelt, wordt het meer!”

Therapeutische verblijfsboerderij Juutsom hoort bij het kleine landgoed van de historische boerderij de Catharina Hoeve in Waterlandkerkje in Zeeuws Vlaanderen. Juutsom is in 2005 opgericht door Edwin Kleijn en Nelleke Oosterling. Naast dagbesteding bieden zij logeeropvang en wonen voor jeugdigen met een verstandelijke en/of psychiatrische beperking.

De boerderij met 20 hectare land is van Nelleke's ouders. De helft van het land wordt gebruikt voor suikerbieten, graan en erwten en wijnbouw. De andere helft bestaat uit bos en weilanden voor de schapen en paarden. Het nieuwe woonzorggebouw staat op 600 m² eigen grond, apart van de boerderij.

Juutsom werkt met kleine groepen en houdt rekening met individuele begeleidingsbehoeften. De begeleiding van de cliënten kan gericht zijn op ontspannen, leren van (sociale) vaardigheden, vergroten van zelfvertrouwen, leren hanteren van emoties of het creëren van nieuwe toekomstperspectieven. Als leidraad bij de begeleiding gebruiken de medewerkers de natuur om hen heen, de zorg voor de dieren en 'eerlijk ambachtelijk werk'. Uitgangspunt is dat de omgang met dieren en natuur een therapeutisch effect kan hebben.

Juutsom is aangesloten bij de Stichting Zorgboerderijen Zeeland (SZZ) en heeft een AWBZ-erkenning voor dagbesteding, verblijf, begeleiding en behandeling. Juutsom bezit ook het kwaliteitskeurmerk voor zorgboerderijen en is HKZ gecertificeerd (toets op de managementkwaliteiten van een organisatie).

WAAROM WONEN?

Negen jaar geleden hebben Edwin en Nelleke al een eerste plan voor de zorgboerderij gemaakt. Het was vanaf het begin hun bedoeling om wonen met zorg aan te bieden.

Ze hadden vooraf berekend dat er 12 bewoners nodig zouden zijn om het plaatje financieel rond te krijgen. Om die te werven hebben ze folders gemaakt en contacten gelegd met MEE en andere zorgkantoren.

In afwachting van de mogelijkheid om te gaan bouwen en om ervaring op te doen met het aanbieden van zorg, startten ze zes jaar geleden met dagbesteding. Dit begon in de keuken van Nelleke's ouders met één jongetje met ADHD op zaterdag één keer per twee weken. Al snel kwamen er twee kinderen bij, die eerst iedere zaterdag en later ook elke woensdagmiddag terecht konden. Edwin en Nelleke ontdekten zo dat er vraag naar logeeropvang in Zeeland is. Ouders die hun kinderen voor dagbesteding brachten, vroegen naar de mogelijkheid om te logeren. Ze besloten, als eerste stap, kinderen in het weekend op de boerderij te laten logeren.

BEWONERS

De bewoners op JuutSom zijn kinderen en jongeren met een licht verstandelijke beperking, al dan niet in combinatie met een psychiatrische beperking. Zij kunnen gedurende enkele maanden of jaren op de boerderij toewerken naar een passende vervolgstap. In totaal komen er 51 mensen voor dagbesteding, en wonen er 10 personen. Zij komen uit heel Nederland.

BEGELEIDING

De cliënten worden 24 uur per dag professionele begeleid door Edwin en Nelleke zelf en 14 medewerkers, waarvan 5 à 6 een fulltime baan hebben. Voor de nachtzorg slaapt er altijd een medewerker bij de cliënten. Verder zijn er vaak een stagiair en een paar leerlingen van de SPW4-opleiding aanwezig, want JuutSom is ook een erkend leerbedrijf.

Alle medewerkers zijn gediplomeerd. Nelleke is psycholoog en werkte voorheen in de ouderpsychiatrie Edwin was bij de start van de JuutSom, negen jaar geleden, leerling bij Arduin, een stichting die in Zeeland mensen met een verstandelijke beperking ondersteunt. Daarvoor had

hij de opleiding SPW-4 gedaan. Momenteel zit Edwin in de eindfase van de opleiding 'graduate Sociaal cultureel werk' in Gent.

Cliënten krijgen vaste contactpersonen en een persoonlijk programma. Hierin zijn zowel de activiteiten buitenshuis als die op de boerderij opgenomen.

NIEUWBOUW

Rond 2005 startten Edwin en Nelleke met de bouw van het huis voor wonen. Dit bestaat uit een nieuwgebouwde boerenschuur met één grote ruimte van 35 x 15 x 12 meter. Daarbinnen zijn 14 kamers met eigen sanitair, die ruimte bieden voor 10 woonplekken (waarvan één deeltijdplek) en vier logeerplekken. Het gebouw is uitgerust met meerdere werk- en recreatieruimtes, een kantine, een sportruimte, een grote keuken en twee gemeenschappelijk woonkamers. De bouw heeft in totaal zo'n twee jaar geduurd.

Omdat de wooneisen per doelgroep nogal kunnen verschillen, zijn alle binnenmuren niet-dragend. Bij veranderende omstandigheden is de kamerindeling in de toekomst dus relatief eenvoudig aan te passen. Voor bijvoorbeeld licht verstandelijk gehandicapten is een woonoppervlak van 18 m² voldoende, terwijl een cliënt met zware lichamelijke beperkingen een kamer van 25 m² nodig heeft.

REALISATIEPROCES

Edwin en Nelleke hebben negen jaar geleden een eerste plan voor de zorgboerderij gemaakt om ook wonen te kunnen aanbieden. De gemeente heeft er vervolgens vijf jaar over gedaan om de nodige vergunningen af te geven. Edwin: "Je moet heel veel geduld hebben en doorgaan. Niet opgeven. Dat is het ondernemerschap."

De enige schijnbare beperking die de gemeente Waterlandkerkje aan het wonen op de boerderij oplegt, is dat ze het woonhuis de functie 'kort verblijf' toekent in plaats van 'wonen'. In de praktijk komt het erop neer dat iemand er wel 25 jaar kan wonen. Daarmee is het dus geen echte beperking en zo ervaart Edwin het ook niet. De beperking zit meer in de procedures die doorlopen moeten worden en die veel tijd kosten. De gemeente toetst de plannen aan de wet- en regelgeving. Juutsom heeft een adviesbureau in de arm genomen om hen te begeleiden bij toetsing van hun aanvraag door de gemeente en eventuele vragen en bezwaren te kunnen behandelen. De provincie heeft in het hele traject geen directe rol gespeeld.

Voor banken was het risico op leegstand een argument om in eerste instantie geen lening te verstrekken. Door aan te tonen dat de zorgvraag structureel een goede bezetting garandeert, heeft Edwin de bank over de streep gekregen. "Het was geen tegenwerking, maar wel een proces waar je doorheen moet", aldus Edwin.

Met het bouwen moet rekening gehouden worden met de komst van de cliënten. Wanneer het bouwen te lang duurt, bestaat het risico voor leegstand. "Goed plannen is dus belangrijk, net als goed afstemmen", stelt Edwin. "Verder moet je goed weten wat je wilt en daarbij alvast nadenken over de toekomst. Willen we in de toekomst een AWBZ-erkenning of niet? Zo ja, dan moet het gebouw nu alvast aan allerlei eisen daarvoor voldoen."

SUCCE- EN FAALFACTOREN

Als succesfactor noemt Edwin vooral de voldoening die het werk hen geeft. Dat stimuleert steeds om door te gaan. "Wat is er mooier dan te zien dat wat je doet ook z'n vruchten

afwerpt, en dat ouders met leuke berichten komen?", zegt Edwin. De belangrijkste succesfactor was het verkrijgen van de nodige vergunningen. Als faalfactoren noemt hij de lange tijd die de gemeente nodig had om de vergunningen af te geven en de enorme terughoudendheid van de banken om te financieren.

In de exploitatie zitten er risico's bij de aanname van cliënten en personeel. Het is niet altijd op voorhand duidelijk wat een cliënt kan, hoe die in een groep functioneert en aan ondersteuning nodig heeft. Dit soort kwesties kan ook leiden tot het aannemen van verkeerd personeel. Door regelmatig functioneringsgesprekken en beoordelingsgesprekken te voeren, proberen Edwin en Nelleke daar beter grip op te krijgen.

Op Juutsom wordt, vanwege de AWBZ-erkenning, strenger gecontroleerd op het bijhouden van alle registratiesystemen op het gebied van wet- en regelgeving in de zorg. Juutsom heeft een plan om Legionellabesmetting in het drink- en badwater te voorkomen, neemt monsters en houdt een logboek bij. Uit voorzorg spoelen ze elke week de waterleiding met heet water om Legionellabesmetting te voorkomen. Van het eten meten en noteren ze de temperatuur en ook voor het bewaren gelden allerlei eisen. Verder moeten ze een volledige rapportage bijhouden, omdat er van dienst op dienst wordt gewerkt. Daarvoor zijn ook transparantie in het werken, incidentmelding (formulieren, beoordelingscommissie) enzovoorts nodig. Het voorkomen van Legionella-besmettingen en het werken met een voedselveiligheidsplan is ook verplicht in kleinschalige woonvormen die geen AWBZ-erkenning hebben.

INVESTERINGEN EN KOSTEN EN BATEN

“Je kunt de kosten van het pand vergelijken met vier á vijf koopwoningen die je naast elkaar zet. Verder hangen ze af van hoe luxe je het maakt”, zegt Edwin. De investering is gedaan met een lening van de bank en privé-leningen. Het aflossen van de leningen heeft Juutsom uitgesmeerd over 40 jaar. De kapitaalslasten bedragen nu zo’n € 4.000 tot € 5.000 per maand. Veruit de grootste kostenpost is loon. Met 14 mensen personeel is dat € 50.000 tot € 60.000 per maand. De totale exploitatiekosten bedragen 70 tot 80% van de ontvangen vergoedingen. Hierin zijn ook de accountant, personeel en verzekeringen meegerekend. Voor gas, water en licht is Juutsom zelfvoorzienend, maar daarvoor was wel een investering in een BIO-CV nodig.

De kosten voor verblijf en begeleiding worden vergoed uit het PGB of rechtstreeks door het zorgkantoor (Zorg in Natura, ZIN). Per cliënt ontvangt Juutsom rond de € 3.000 per maand. Voor de financiële zaken hebben Edwin en Nelleke overigens een gespecialiseerde accountant ingehuurd. Op dit moment wonen er 12 cliënten. “Het is geen sector om rijk in te worden, maar dat moet je ook niet willen”, volgens Edwin. “Het belangrijkste is dat je het werk leuk vindt.”

Het is volgens hem ook belangrijk om goed te kijken waar je je bedrijf wilt vestigen. Edwin en Nelleke zijn ook naar Zeeland gekomen omdat de prijzen er veel lager liggen dan in Noord-Holland, waar ze eerst woonden. Het zou daar ook gelukt zijn, maar dan was het volgens Edwin al helemaal geen vetpot geweest.

NETWERKEN EN SAMENWERKEN

“Een bedrijf moet je opzetten met mensen om je heen. Het is daarom essentieel om een netwerk te hebben”, zegt Edwin. Hun vrienden en familie hebben geholpen met verven en schoonmaken van het woonhuis. De oom van een vriendin van Nelleke heeft hen gecoacht in het opzetten van het bedrijf, en de schoonvader van Edwin begeleidde het bouwproces. Dat bespaarde enorm op de kosten.

Het is belangrijk dat het bedrijf bekend is bij verwijzers en instellingen uit de zorg. Edwin heeft gedurende 2,5 jaar heel veel gebeld met onder andere MEE en met directeuren en managers van Jeugdzorg. Ook heeft hij contact gezocht met alle provincies. Er is soms veel overtuigingskracht nodig om mensen te interesseren, merkte hij. “Naast bellen, moet je ook af en toe je gezicht laten zien.” Belangrijke contacten tijdens het realisatieproces waren die met jeugdzorg, MEE, de William Schrikker Groep, het Leger des Heils, buurtverenigingen en oudercommissies. Volgens Edwin is het goed om per week 2 tot 3 uur in te plannen om te netwerken. Daaronder valt voor hem ook bijvoorbeeld het schrijven van een artikeltje voor de krant.

Er is veel vraag naar wonen op zorgboerderijen vanuit gemeenten en jeugdzorg, merkt Edwin. Knelpunt is dat de budgetten erg gekort worden. Hoe dit verder gaat, is nog niet duidelijk. Een voordeel is, denkt Edwin, dat zij het bedrijf al opgezet hebben. “De gemeente weet Juutsom te vinden.”

GEVOLGEN VOOR GEZIN EN OMGEVING

Edwin en Nelleke wonen zelf op vijf kilometer afstand van de boerderij en draaien diensten, net als de andere medewerkers. Edwin: “Door een dienstrooster aan te houden, heb je zelf ook vrij.”

“Je moet de omgeving laten weten wie je bent”, vindt Edwin. “Toen het plan ter inzage bij de gemeente lag, zijn we ook naar de burens gegaan. Inmiddels draaien we een paar jaar en krijgen we positieve reacties: ‘goed dat jullie het doen’.” De mensen uit de buurt willen graag helpen en de gemeente heeft Juutsom zelfs opgenomen op de eigen website.

Voor de streek betekent de komst van Juutsom een welkome toename van de werkgelegenheid. Bovendien versterkt het de sociale cohesie, bijvoorbeeld omdat ze ruimte aanbieden aan ouderverenigingen.

MEERWAARDE VAN WONEN OP DE BOERDERIJ

Wonen en werken op de boerderij is goed en heilzaam voor mensen. Nelleke's vader ziet de bewoners genieten van de rust en ruimte op de boerderij. Hij vindt het heel prettig om dit boerenleven te kunnen delen met anderen. Hij ervaart dat het delen van dit genoeg, ervoor zorgt dat dit genoeg voor hemzelf niet minder maar juist meer wordt.

Een sterk punt van wonen op de boerderij is de structuur die de natuur biedt. Dit leert cliënten om weer beter in het leven te staan. Zowel de cliënten zelf als anderen in hun omgeving geven aan dat dit zo werkt. Edwin geeft het voorbeeld van het principe ‘voor wat, hoort wat’. Wanneer de kinderen met de huifkar gereden hebben, mogen ze niet gelijk naar binnen rennen. Afspraak is dat ze eerst de paarden verzorgen. Die hebben voor hen gewerkt en verdienen nu verzorging.

Het aanbod van wonen zorgt ook voor minder leuke dingen, maar uiteindelijk brengt het hen veel meer positiefs dan negatiefs, vinden de eigenaren van de Juutsom.

TIPS VAN JUUTSOM

- 1. Maak een goed doordacht ondernemersplan en geef daarin aan hoe je de functie wonen vormgeeft.**
  - 2. Denk goed na over het hele plan. Maak een meerjarenplan. Welke doelgroep wil je ontvangen? Is er vraag naar de zorg die je wilt gaan bieden?**
  - 3. Denk goed na over de bedrijfsopzet. Welk deel agrarisch, welk deel zorg? Wil je inkomen uit het agrarische deel halen, of uit de zorg? Hoe wil je het een met het ander combineren? De ene cliënt kun je werk laten doen, terwijl de andere cliënt dit niet kan.**
-

Wonen op de boerderij en voedsel of water

► Bij zorg hoort eten en drinken. Een goede kwaliteit van voedselbereiding, voedselbewaring, en voedseltransport is het onderwerp van de Warenwet. De Warenwet is een algemene wet; er bestaat geen 'Warenwetvergunning' of iets dergelijks. Als zorgboer moet je je gewoon aan deze wet houden. Dit wordt steekproefsgewijs gecontroleerd door de nieuwe Voedsel en Waren Autoriteit (nVWA). Als je met je cliënten van de zorgboerderij met voedsel werkt of hen te eten geeft, zijn er enkele punten vanuit de Warenwet van belang:

1. je bedrijf moet geregistreerd zijn bij de nVWA
2. je moet traceerbaar inkopen, dus weten wanneer bij wie de melk of de broodjes is besteld. Het is voldoende om de bonnen te bewaren.
3. je moet werken volgens een voedselveiligheidsplan

Het voedselveiligheidsplan (oftewel de hygiëncode) die voor je eigen situatie van toepassing is, is te downloaden van www.voedingscentrum.nl:

- Hygiëncode voor voedingsverzorging in zorginstellingen
- Hygiëncode voor voedingsverzorging in woonvormen

Bij wonen verstrek je zowel drinkwater als bad- en douchewater. Het is belangrijk hierbij de regels voor legionellapreventie in acht te nemen. Een risico op legionellabesmetting ontstaat bij water van 25 à 50 °C, een lange verblijftijd of stilstaand water in de leiding, of bij het ontstaan van een dun laagje bacteriën (een zogenaamde "biofilm") of sediment in de leiding. Je moet als zorgboer:

- een risico-analyse en een beheersplan voor legionella opstellen
- minimaal elk half jaar monsters laten nemen en de meetgegevens noteren in een logboek
- dit logboek drie jaar bewaren
- bij problemen actie ondernemen

(Bron: Maria van Boxtel www.landco.nl)

Meer informatie

Over alle wetten en regels waar je mee te maken krijgt: *'Wat mag ik?' Handreiking over regels voor ondernemers in de multifunctionele landbouw*. Wieringa, H. en Van Boxtel, M. (2011). Land & Co, Wageningen. (Te downloaden van www.multifunctionelelandbouw.nl of www.landco.nl)

Je moet traceerbaar inkopen, dus weten wanneer bij wie de melk is besteld.

Wonen op zorgboerderijen: hoe werkt de financiering?

Hoewel de cliënt (of zijn familie of vertegenwoordiger) zelf verantwoordelijk is voor het regelen van de financiering voor het wonen op de zorgboerderij, is het voor de zorgboer toch goed om te weten waaruit het wonen en de zorg betaald zullen gaan worden.

Voor wonen op de zorgboerderij kun je gewoon huur vragen aan de cliënten, zoals ook de familie Hessels uit Wapse doet (zie het interview met hen, blz.). Voor het betalen van huur is geen bijzondere financiering of 'indicatie' nodig. De AWBZ vergoedt sinds 1 januari 2011 de huur van een woning niet meer.

Cliënten mogen het wonen en de zorg natuurlijk particulier financieren, maar dit is voor de meeste cliënten geen optie. Voor een goede financiering van de combinatie 'wonen' en 'zorg' is het daarom essentieel dat de cliënt een indicatie onder de AWBZ (Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten) heeft voor de functie Verblijf of Kortdurend Verblijf.

Indicaties voor wonen oftewel verblijf binnen de AWBZ zijn:

Functie Verblijf (VB)

De functie Verblijf in de AWBZ is bedoeld voor cliënten die in hun thuissituatie geen adequate of doelmatige zorg kunnen krijgen en daarom moeten verblijven in een instelling. Hun zorg moet noodzakelijkerwijs het volgende omvatten:

1. een beschermende woonomgeving,
2. en/of een therapeutisch leefklimaat,
3. en/of permanent toezicht.

Bij Verblijf ligt het accent van de zorg erop dat een cliënt het grootste deel van de week in een instelling woont.

Functie Kortdurend Verblijf (KVB)

Bij de functie Kortdurend Verblijf in de AWBZ ligt het accent vooral op logeren, waardoor de gebruikelijke zorgverzorger of mantelzorger even ontlast wordt van het permanente toezicht op de cliënt. Dit kan noodzakelijk zijn als de ouder(s), partner of andere huisgenoten in de thuissituatie overbelast dreigen te raken. Kortdurend Verblijf is dus een aanvulling op het wonen in de thuissituatie. Het mag om maximaal drie etmalen per week gaan als de zorg voor de cliënt noodzakelijkerwijs gepaard gaat met permanent toezicht.

Binnen de AWBZ Zorg kan dan uitvoering worden gegeven aan:

1. Persoonlijke Verzorging
2. Verpleging
3. Begeleiding (individueel en groep)
4. Behandeling (individueel en groep)

PGB of Zorg in Natura (ZIN)

Een cliënt kan kiezen om zorg te ontvangen in een van de twee leveringsvormen: een 'Persoonsgebonden Budget' (PGB) of 'Zorg in Natura' (ZIN). De indicatiestelling staat los van deze twee vormen. Vanaf 1 januari 2012 hebben alleen mensen met een verblijfsindicatie toegang tot het PGB in de AWBZ.

De omvang van de verblijfszorg: zorgzwaartepakket (ZZP) en cliëntprofiel

De omvang van Kortdurend Verblijf en Verblijf wordt uitgedrukt in etmalen per week. Voor iemand die is aangewezen op zorg van één, twee en drie etmalen per week (Kortdurend

Verblijf), wordt de omvang van het verblijf en de soort zorg vastgesteld in functies en klassen. Als een cliënt meer dan drie etmalen per week verblijf en zorg in een instelling nodig heeft (Verblijf), wordt de omvang en soort zorg uitgedrukt als een zorgzwaartepakket (ZZP). Een zorgzwaartepakket geeft voor een type cliënt aan welke zorg bij hem past; dit staat omschreven in de Regeling zorgaanpak AWBZ. Om te bepalen welk zorgzwaartepakket het beste past bij de zorgbehoefte van iemand, is zijn 'cliëntprofiel' van belang. Dat is de omschrijving van de behoefte aan zorg van een groep mensen met vergelijkbare beperkingen en hun verzorgings-, verplegings-, begeleidings- of behandelingsdoelen. De zorgzwaarte bepaalt ook het toegekende budget.

Persoonsgebonden Budget bij Verblijf

Een cliënt die een indicatie heeft voor Verblijf kan een PGB toegekend krijgen op basis van de functies en klassen: persoonlijke verzorging, verpleging en begeleiding. Het zorgkantoor kan daarvoor het zorgzwaartepakket van instellingen vertalen naar functies en klassen in het PGB. De hoogte van het toegekende PGB is uit een optelsom van de tarieven voor de verschillende functies en klassen.

Cliënten met een PGB die een indicatiebesluit hebben voor een ZZP, maar die nog wachten op een plaatsingsmogelijkheid kunnen tijdelijk thuis zorg ontvangen (overbruggingshulp). In zo'n geval gaat het om uren directe zorg en niet om uren verblijf (zoals het klaarzetten medicatie of hulp om te douchen).

Per 1 januari 2012 worden de tarieven voor personen met een PGB en een verblijfsindicatie

met 5% verhoogd. Het PGB voor deze groep mensen zal vanaf 1 januari 2014 worden verankerd als recht.

Huidige leveringsvormen Zorg in Natura (ZIN) en Persoonsgebonden Budget (PGB) voor (Kortdurend) verblijf:

Kortdurend verblijf: Zorg uitgedrukt in functies en klassen

- Zorg in Natura (ZIN)
- OF
- Persoonsgebonden Budget (PGB)

Verblijf: Zorg uitgedrukt in zorgzwaartepakket (ZZP)

- Zorg in Natura (ZIN)
- OF
- Persoonsgebonden Budget (PGB) vertaling ZZP naar functies en klassen
- Optelsom van tarieven voor functies en klassen + eventuele bijdrage kosten huis-houdelijke hulp

Meer informatie

Krijger, E en Driest, P. (2011) *Kleinschalig wonen voor mensen met dementie. Particulier ondernemerschap woonprojecten.*

Handboek Landbouw en Zorg, hoofdstuk over financiering. Te bestellen voor leden van de Federatie Landbouw en Zorg via zorgboeren.nl

- www.zorgboeren.nl
- www.landmercplus.nl
- www.pgb.nl
- www.persaldo.nl
- www.cvz.nl
- www.zorgzwaarte-pakket.nl
- www.minvws.nl

Zorgboerderij 'De Witte Hoeve', Oploo (Noord-Brabant)

Frida en Noud Janssen

Zorg

- ▶ **Wonen (maximaal 10 bewoners)**
- ▶ **Dagbesteding (maximaal 16 personen)**

Agrarische tak

- ▶ **Akkerbouw (30 ha): aardappelen, maïs, graan, gras**
- ▶ **Verder aanwezig: geiten, kippen, konijnen, pony's, cavia's**

www.zbdewittehoeve.nl

"We zien onze cliënten groeien"

Midden in de Brabantse Peel wonen Frida en Noud Janssen met hun drie kinderen op akkerbouwbedrijf en zorgboerderij De Witte Hoeve. De landbouwactiviteiten van Noud staan los van de zorgtak waarvoor Frida verantwoordelijk is. Eerder hielden zij ook 400 vleesvarkens, maar de gemeente vond dat dit niet gecombineerd mocht worden met het aanbieden van woonzorg op één locatie. Frida en Noud hebben kleinvee aangeschaft om activiteiten aan hun cliënten te kunnen bieden. Dit zijn vooral mensen met een zware verstandelijke beperking.

Frida heeft jaren in de zorg gewerkt en heeft vooral veel feeling met mensen met een ernstige verstandelijke beperking. In 2000 startte ze met het aanbieden van dagbesteding. Inmiddels komen er 16 cliënten voor dagbesteding naar de boerderij. Sinds maart 2010 kunnen ook tien cliënten op de boerderij terecht om er te wonen.

De zorgboerderij heeft twee locaties. Op de oorspronkelijke locatie staat het akkerbouwbedrijf dat Frida van haar ouders heeft overgenomen. Daar bieden ze alleen dagbesteding. Op de tweede locatie is zowel dagbesteding als wonen mogelijk.

WAAROM WONEN?

Frida vond dat de zorg en het wonen voor de groep met een ernstige verstandelijke beperking anders georganiseerd kon worden, zodat er meer aandacht voor cliënten is. Frida: "Die tijd voor aandacht is er in de reguliere zorg niet meer, maar het kan wel. Dat wil ik graag bewijzen."

Ook wil ze de vrijheid voor cliënten vergroten om buiten de grote zorginstellingen zorg af te nemen. "Mensen met een zware verstandelijke beperking hebben anders geen keuze." In hun ondernemingsplan hanteren Frida en Noud een duidelijke gedachte over de zorg die ze bieden: moeilijk gedrag van cliënten valt weg als ze ruimte krijgen. Cliënten raken door de ruimte die ze op de zorgboerderij hebben al veel energie kwijt, dat maakt hun gedrag positiever.

BEWONERS

De cliënten van De Witte Hoeve hebben indicaties voor begeleiding individueel, begeleiding groep, verpleging en persoonlijke verzorging en vallen in de zorgzwaartepakketten 4-8 voor verstandelijk gehandicapten.

De cliënten die op de boerderij wonen, krijgen ook hun dagbesteding op De Witte Hoeve aangeboden. Frida geeft aan dat ze geen cliënten door zorginstellingen op haar boerderij geplaatst wil hebben. Ze zou dan onderaannemer van de zorginstelling worden. Dat wil ze pertinent niet omdat ze dan niet meer zelfstandig beslissingen kan nemen.

BEGELEIDING

De zorg voor het type bewoners van De Witte Hoeve kost erg veel tijd. Frida: "Daarom moet je er voor 300% achterstaan. De 24 uurs-verantwoordelijkheid voor cliënten met een ernstige verstandelijke beperking is toch iets anders dan 24 uur per dag verantwoordelijk zijn voor vee en bedrijf".

Naast Frida zijn er vier medewerkers (circa 3 fte) voor de dagbesteding en negen (circa 7 fte) voor het wonen. 17 uur per dag zijn er twee medewerkers aanwezig, ingevuld door vier keer 8-uurs diensten. Frida doet zelf de nachtzorg. Alleen als het niet anders kan, wordt daarvoor personeel ingeschakeld.

Het personeel is hoog opgeleid en daardoor relatief duur. Dat is een bewuste keuze. Hoger opgeleid personeel is in staat zelfstandig te werken en Frida hoeft haar mensen daarom niet continu aan te sturen. Op de werkvloer heerst een open sfeer. Er is maandelijks teamoverleg en een goede rapportage. Dit bevordert de overdracht van werk naar collega's en de professionaliteit van de medewerkers.

De Witte Hoeve werkt samen met een gedragsdeskundige, een arts en andere deskundigen. De gedragsdeskundige is altijd bij het teamoverleg aanwezig. De gespecialiseerde zorg koopt Frida

in. Daarnaast is er een stagiaire die in opleiding is om paardrijden in te kunnen zetten in de zorg. Alleen voor de algemene dingen als vervoer en sommige ontspanningsactiviteiten werkt Frida met vrijwilligers. "Uit principe werken we zo min mogelijk met vrijwilligers, want we vinden dat mensen betaald moeten krijgen voor het werk dat zij doen."

VERBOUW

In de aangekochte woonboerderij zijn in totaal tien slaapplekken gerealiseerd. Hiervan zijn acht voor permanent wonen en twee voor logeren. Daarnaast is er een grote woonkeuken en zijn er diverse gebruiksruiden ingericht. Ter ondersteuning van de nachtzorg – Frida slaapt op de andere locatie – zijn de slaapkamers uitgerust met een zorgmeldsysteem. Die bestaat uit videobewaking met een internetverbinding.

REALISATIEPROCES

In 2007 zijn Frida en Noud gestart met het maken van het ondernemingsplan voor de woonlocatie. Ze hebben er bewust gekozen voor gekozen om het wonen op een andere locatie te laten zijn dan de dagbesteding. In die tijd kwam de boerderij van honderd meter verderop te koop. Het duurde nog een jaar voordat de aankoop daarvan rond was. Die tijd hadden ze overigens ook hard nodig om met de gemeente en bank tot overeenstemming te komen. De banken wilden een garantie dat er cliënten op de zorgboerderij zouden gaan wonen. Frida heeft vervolgens gezorgd voor verklaringen van ouders en instellingen die hun bereidheid aantoonde.

SUCCESS- EN FAALFACTOREN BIJ DE REALISATIE

Volgens Frida zijn doorzettingsvermogen en gemotiveerd blijven de belangrijkste factoren die bepalen of een project slaagt. Noud en zij hebben er altijd op vertrouwd dat het zou gaan lukken. Frida is vanwege de veranderingen in het PGB bezig om de cliënten onder de Zorg in Natura (ZIN) te laten vallen. De daarvoor benodigde AWBZ-erkenning heeft ze al sinds 2009, maar het zorgkantoor wilde tot dusver geen productieafspraken maken met kleine zorgaanbieders, zoals De Witte Hoeve. Ze vinden het risico op 'omvallen' bij deze kleine zorgaanbieders te groot. Frida heeft echter volgehouden en kon voor 2012 toch productieafspraken maken met het zorgkantoor. Een nadeel van de AWBZ-erkenning is wel dat het verplichte automatiseringssysteem en de administratie meer tijd kosten.

Een algemene faalfactor is dat er onvoldoende cliënten te vinden zijn. Veel ouders vinden het moeilijk om de grote instellingen los te laten. Ze zijn bang dat hun kind geen woonplek meer heeft als de zorgboerderij 'omvalt'. Frida probeert ouders te overtuigen dat het wel degelijk de moeite waard is om hun kind op de boerderij te laten wonen. Ook de keuze of ze hun kind inschrijven bij de gemeente waar de zorgboerderij in staat, hoort bij het proces van loslaten en accepteren. Frida heeft liever dat de cliënten bij hen ingeschreven staan, maar laat de ouders zelf beslissen. Een praktische reden daarvoor is bijvoorbeeld dat wanneer een cliënt naar het ziekenhuis moet, er bij de keuze van het ziekenhuis uitgegaan wordt van het woonadres. Ook voor de hoogte van het PGB kan het gunstig zijn om op het adres van de zorgboerderij ingeschreven te staan.

INVESTERINGEN EN KOSTEN EN BATEN

Om het wonen op de zorgboerderij te realiseren, is fors geïnvesteerd in aankoop van de boerderijwoning, de verbouwing en de diverse apparatuur. Daarvoor heeft De Witte Hoeve geld geleend van de bank. Frida verwacht dat de terugverdientijd zo'n 20 tot 25 jaar zal zijn.

Het wonen wordt tot nu toe vergoed vanuit het PGB. De vergoeding verschilt per zorgzwaar-
tepakket. Inclusief huishoudelijke hulp ontvangen ze per cliënt gemiddeld zo'n € 4.500 per maand. Door allerlei veranderingen in het toekennen van vergoedingen, is dit nog maar ongeveer de helft van het bedrag bij aanvang. Tot 2013 is er een budgetgarantie wat wil zeggen dat de vergoeding voor een deel behouden blijft.

De overige kosten voor de zorg bestaan uit personeel, afschrijving, vaste lasten. De medicatie valt onder de zorgverzekering. Voor De Witte Hoeve is het risicovol dat de kosten voor personeel, onderhoud en zorg duurder zijn geworden, terwijl de zorgvergoeding steeds lager wordt.

De kosten en baten houden elkaar ongeveer in evenwicht, zegt Frida. Het afgelopen jaar boekte de AWBZ-erkende Stichting De Witte Hoeve voor de woonzorg een bescheiden € 6.000 winst. Deze boekhouding is gescheiden van de financiën van de dagbesteding. Die laatste zit namelijk in de agrarische VOF (binnenkort een BV).

Frida geeft aan dat het financieel lastig is. Zorginstellingen die ook kleinschalig wonen op boerderijen opzetten, krijgen het financieel al helemaal niet rond. Frida: "Doordat wij naast de zorgtak ook een productietak hebben, kan het wonen uit."

NETWERKEN EN SAMENWERKEN

Vanuit haar werk in de zorg had Frida al een naam opgebouwd en een breed netwerk met contacten met gedragsdeskundigen, artsen, managers, directeuren enzovoorts. Frida geniet het vertrouwen van deze mensen. Alle cliënten kwamen vanaf het begin via mond-tot-mondreclame bij De Witte Hoeve terecht. Verder zijn er contacten met adviseurs, gemeenten, accountants, wooninitiatieven, zorgkantoren en banken. Daarnaast ontmoet ze tijdens cursussen ook veel mensen. Frida: "Je bent eigenlijk altijd aan het netwerken. Het is belangrijk dat je regelmatig je gezicht laat zien". Ze doet dit niet planmatig.

Voor de realisatie van de woonzorg heeft Frida alles zelf onderzocht en uitgezocht. Ook dit leidde tot nieuwe contacten met de architect, de makelaar en andere mensen, zoals ambtenaren van de gemeente.

Het onderhouden van het opgebouwde netwerk kost behoorlijk wat tijd. Frida besteedt veel tijd aan het bezoeken van zorgkantoren, bijeenkomsten, cursussen, automatisering, kwaliteit enzovoorts. Soms gaan ook Noud of medewerkers mee naar bijeenkomsten.

Samenwerken, bijvoorbeeld met Zorgboeren Brabant, is volgens Frida altijd goed. Het biedt zicht op wat er verder nog mogelijk is op het gebied van zorgverlening. Ze zit ook in een oriënterende fase met een zorginstelling om te kijken waar ze elkaar kunnen aanvullen. Met een zorgboerderij verderop bekijkt Frida of ze personeel kunnen uitwisselen en of ze daar zorg kan inkopen voor cliënten die specifieke zorg nodig hebben.

De Witte Hoeve is aangesloten bij Per Saldo (vereniging voor mensen met een persoonsgebonden budget), Vereniging Gehandicaptenzorg Nederland (VGN) en Particulier wooninitiatief.

GEVOLGEN VOOR GEZIN EN OMGEVING

Noud en de kinderen weten niet beter dan dat Frida in de zorg werkt. Zij hebben dan ook geen moeite met de huidige woonzorg en de cliënten. Wel is het zorgmeldsysteem met videocamera's, dat de ruggengraat van de nachtzorg vormt, een probleem. Dat functioneert niet goed: het geeft veel valse alarmen of juist geen alarm wanneer het wel moet. Frida heeft hierdoor geen vertrouwen in het systeem en slaapt vaak bij de cliënten in plaats van thuis. Door alle valse meldingen slaat bovendien de vermoeidheid toe.

Frida: "Als succesfactoren zie ik mijn eigen eigenwijsheid, doorzettingsvermogen en vertrouwen in het slagen van het project." Je moet er voor 300% achterstaan, heeft ze gemerkt, anders moet je er niet aan beginnen. "Je krijgt er veel verantwoording bij. Anders is het ook niet rendabel te maken. Mislukken betekent immers dat je in 'een hutje op de hei' moet gaan wonen."

De burens en de gemeenschap reageerden vooral positief op de plannen. Ze vonden het knap en gedurfd dat Frida en Noud de stap naar het aanbieden van wonen gingen zetten. Frida heeft niet geprobeerd om van te voren draagvlak voor haar plannen te krijgen. Ze wist dat de burens geen last van de cliënten zouden hebben en dat het type cliënten hen niet uitmaakte. Bovendien kennen de mensen De Bronlaak, een in de buurt gelegen woon-werkgemeenschap voor volwassenen met een verstandelijke beperking, en zijn ze daarmee 'wel wat gewend'. De buurman klust tegenwoordig mee op de boerderij, wat hij niet deed voordat de woonlocatie er was. Frida: "Als alles eindelijk af is, komt er een open dag."

Volgens Frida heeft de woonzorg weinig directe gevolgen voor de leefgemeenschap. De dagbesteding gebeurt op de eigen boerderij. "En ach, we doen onze boodschappen dan wel bij

de buurtwinkel, maar ik geloof niet dat onze tien cliënten daar het verschil maken." De Witte Hoeve zorgt wel voor werkgelegenheid, want het personeel woont allemaal in de omgeving.

MEERWAARDE VAN WONEN OP DE BOERDERIJ

Frida vindt dat de meerwaarde van het wonen op de zorgboerderij vooral de welzijnsverbetering van de bewoners is. "Cliënten groeien bij ons. We zien hun gedrag verbeteren." Een sterke kant van wonen op de zorgboerderij is dat cliënten veel bewegingsruimte hebben. Op de Witte Hoeve zijn er altijd twee mensen personeel aanwezig. Een zwak punt is dat cliënten op de zorgboerderij niet altijd op de goede plek blijken te zitten. Ook kan het een cliënt wel eens tegenvallen om in het buitengebied te wonen.

TIPS VAN DE WITTE HOEVE

- 1. Sta er voor 300% achter!**
  - 2. Maak een goed doordacht ondernemingsplan (wat willen we, welke doelgroep, wat hebben we voor ogen?).**
  - 3. Zorg voor een goede organisatie. Alleen dan is er een boterham aan te verdienen.**
  - 4. Heb doorzettingsvermogen en laat je niet zomaar aan de kant zetten.**
  - 5. Kijk naar samenwerking.**
  - 6. Zorg voor mond-tot-mondreclame. Een open dag is leuk, maar meer bedoeld voor nieuwsgierige mensen en niet om nieuwe cliënten te werven.**
  - 7. Blijf zelf goed op te hoogte van de financiën.**
-

VERANDERINGEN IN VERANTWOORDELIJKHEDEN

Gemeenten steeds meer de regie

► Gemeenten krijgen met de huidige en toekomstige veranderingen meer en meer de regie en verantwoordelijkheid voor de gezondheid en het welzijn van hun burgers. Zo zijn er de volgende ontwikkelingen:

- Een deel van de AWBZ-functies wordt overgeheveld naar de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo). Deze wet regelt dat mensen met een beperking (ouderen, gehandicapten of mensen met psychische problemen) de voorzieningen, hulp en ondersteuning krijgen die ze nodig hebben. De Wmo zorgt ervoor dat iedereen kan meedoen aan de maatschappij en zelfstandig kan blijven wonen. Gemeenten voeren de Wmo uit en iedere gemeente legt andere accenten. Tot 2012 zijn de voorzieningen zowel in natura (ZIN) als via een Persoonsgebonden Budget (PGB) verkrijgbaar. Vanaf 2012 kunnen alleen mensen met een 'verblijfsindicatie' nog aanspraak maken op een persoonsgebonden budget. Voor deze budgethouders wordt het PGB met 5% verhoogd. Voor mensen die nu een PGB zonder verblijfsindicatie hebben, heeft dit gevolgen. Uiterlijk per 1 januari 2014 krijgen zij niet langer een PGB. In plaats daarvan moeten zij bij een AWBZ-indicatie voor de functies persoonlijke verzorging en/of verpleging, overstappen naar Zorg in Natura. Voor de functie begeleiding zijn zij vanaf dat moment aangewezen op begeleiding vanuit de eigen gemeente op basis van de Wmo.
- De Wajong, de bijstand (WWB) en de Wet Sociale Werkvoorziening (WSW) worden geïntegreerd in één regeling, namelijk de Wet Werken naar Vermogen.

- Alle taken op het gebied van jeugdzorg worden gefaseerd naar de gemeente overgeheveld. Tussen 2014 en 2016 gaan de jeugd-ggz (zowel AWBZ als Zvw), de provinciale jeugdzorg, de gesloten jeugdzorg, jeugdreclassering en -bescherming en de zorg voor licht verstandelijk gehandicapte jeugd onder het beleid van de gemeente vallen. Deze decentralisatie maakt het mogelijk om beleidsterreinen op elkaar af te stemmen en te komen tot een integrale aanpak op het gebied van zorg.

De gemeenten krijgen een financiële compensatie voor de nieuwe taken. Zij werken intussen hard aan het ontwikkelen van nieuw beleid, ook op het gebied van kleinschalig wonen op het platteland.

Voorbeeld: visie gemeente Bernisse

Op het grondgebied van de Zuid Hollandse gemeente Bernisse zijn meerdere ondernemers gevestigd die nieuwe zorgconcepten hebben ontwikkeld. Wethouder Wim Kruikemeier, die de Wmo-zaken in zijn portefeuille heeft, ziet in het wonen op zorgboerderijen een goede kans voor agrariërs om hun activiteiten te verbreden. Daarnaast is het ook een verrijking van het bestaande zorgaanbod, meent hij, onder voorwaarde dat het aanbod van kwalitatief goed niveau is.

Kruikemeier: "In onze gemeente zijn meerdere nieuwe vormen van zorg ontstaan die vallen onder het begrip 'zorgboerderij'. We merken dat we als gemeente onvoldoende zicht hadden op de totale vraag en aanbod rond woonzorgconcepten voor diverse doelgroepen. Om hier meer vat op te krijgen en wildgroei of juist

"Om wildgroei of lacunes in het zorgaanbod te voorkomen, maakt onze gemeente een nota Wonen en Zorg."

lacunes in het aanbod te voorkomen, maken we een nota Wonen en zorg. Hierin komen inhoudelijke en spreidingscriteria te staan. Zo kunnen we toetsen of we wel of niet willen meewerken aan ruimtelijke procedures die nodig zijn om een zorgboerderij te realiseren. Over de precieze invulling van de deze criteria is op dit moment nog niet veel te zeggen. Ik vind het wel belangrijk dat de gemeente zo kan bepalen dat de kwaliteit en continuïteit van zorg gewaarborgd zijn. Het voorkomt ook dat we als gemeente plotseling met een concentratie of lintbebouwing van zorgconcepten te maken krijgen."

Naast de 'wildgroei' aan zorgboerderijen ziet hij de drastische teruggang in het PGB-budget als knelpunt voor de sector. "Ik denk dat deze knelpunten op te lossen zijn door zorg op boerderijen beter in te bedden binnen het huidige zorgsysteem. Ook kunnen aanbieders meer gaan samenwerken, zowel onderling als met grotere zorgorganisaties."

"Voor de gemeente betekent het wonen op zorgboerderijen dat de druk op de Wmo en op het leerlingenvervoer toeneemt", zegt Kruikemeier. Hij geeft aan dat dit heeft te maken met de stijging van het aantal mensen met een zorgbehoefte, dat naar de gemeente verhuist vanwege de voor hen aantrekkelijke woonzorginitiatieven. "In kleine gemeenten leidt deze toename, die in principe voor aanvullende voorzieningen ook onder de gemeentelijke verantwoordelijkheid gaan vallen, al snel tot een onevenwichtig beroep op de budgetten van die gemeente. Cliënten die een beroep doen op bijvoorbeeld een fiets of scootmobiel die uit de Wmo betaald worden, woonden daar immers eerst niet".

NB kan dit weg? Ook de nieuwe Wajongers binnenkort in het kader van de Wet Werken Naar Vermogen (WWNV) onder de gemeentelijke verantwoordelijkheid komen. Steeds meer gemeenten maken daarom een zorg- en/of woonvisie waarin de spreiding en het aantal zorginitiatieven is geregeld. Tot slot is de toekomst voor het PGB een onzekere factor.

TIPS

1. **Waarborg de continuïteit en kwaliteit van het woonaanbod door samenwerking en afspraken met grotere zorgorganisaties**
2. **Zorg voor contact met en deelname aan de plaatselijke zorgketens**
3. **Zoek draagvlak bij de plaatselijke bevolking**
4. **Zorg voor evenwicht tussen zorg en dagbesteding**
5. **Kijk of er combinaties te maken zijn tussen dagbesteding en het faciliteren van gemeenschapsvoorzieningen (bijvoorbeeld een winkeltje of dorpshuis)**

Meer informatie

Krijger, E en Driest, P. (2011) *Kleinschalig wonen voor mensen met dementie. Particulier ondernemerschap woonprojecten*.

Handboek Boerderijzorg in de zorgketen (2011), Stichting Green Valley/Landmercplus

www.rijksoverheid.nl geeft meer informatie over de Wet maatschappelijke ondersteuning en het persoonsgebonden budget.

“De levensstijl moet je aanspreken”

Zorgboerderij ‘De Mare’, Westervelde (Drenthe)

Arend en Margreet Houwing-Leerink

Zorg

- ▶ **Wonen (maximaal 6 bewoners)**
- ▶ **Dagbesteding (10 personen)**

Agrarische tak

- ▶ **30 Zoogkoeien en jongvee (Lakenvelders)**
- ▶ **Zeug en biggen**
- ▶ **Boerderijwinkel (vlees)**

www.zorgboerderijdemare.nl

Op steenworpafstand van het toeristische plaatsje Norg in west Drenthe ligt biologisch veehouderijbedrijf en zorgboerderij De Mare van Arend en Margreet Houwing-Leerink. Bijzonder aan het bedrijf zijn de aanwezigheid van Lakenvelders, een Oudhollands koeienras met een karakteristieke kleurtekening. Zorgboerderij De Mare biedt al langer dagbesteding aan en sinds een paar jaar wonen er ook zes cliënten met zeer diverse indicaties.

Arend en Margreet zijn in 1999 begonnen met het aanbieden van dagbesteding. Eigenlijk waren ze al van plan om ook wonen aan te bieden, maar dit plan stuitte toen op bezwaren van omwonenden. Bovendien, stelt Margreet, heeft het aanbieden van de mogelijkheid om te wonen zo'n impact op je leven. “Dat moet je eerst voorzichtig proberen.”

Sinds 2008 wonen er drie cliënten op de boerderij en drie in een woonhuis in het dorp Norg dat de Stichting Zorgboerderij De Mare heeft gehuurd. Arend en Margreet hebben drie kinderen die inmiddels allemaal op de zorgboerderij werken. Van de twee dochters woont er een thuis. De ander woont samen met de cliënten in het huis in Norg. Zoon Tim woont in Groningen.

WAAROM WONEN?

“Het is belangrijk dat mensen zorg kunnen vinden die bij hen past. Want daar voelen ze zich goed bij dat en vergroot de kans dat ze op den duur minder zorg nodig hebben. Dat is het geweldige van het PGB”, zegt Margreet. Ze merkt dat het voor een aantal mensen heel plezierig is om op de boerderij te wonen. De overgang van de dagbestedingslocatie naar de woonlocatie en omgekeerd is voor sommige cliënten namelijk lastig. Vooral mensen met psychiatrische problemen zien vaak op tegen het reizen. Door op de boerderij te mogen wonen, worden de overgangen weggehaald en is het probleem opgelost.

BEWONERS

De Mare staat open voor cliënten met een psychische hulpvraag, verstandelijke beperking, burn-out en trauma. Margreet: “Het gaat niet om de beperking of diagnose van mensen, maar

om wie ze zijn als mens en of ze bij elkaar passen. Ze moeten zich veilig en welkom voelen. Het zijn ook vooral hooggevoelige mensen." Als er nieuwe mensen komen, is er altijd een proefperiode van drie maanden. "Na een paar weken weet je al of iemand in de groep past of niet." De cliënten die ze op de boerderij ontvangen, moeten volgens Margreet de vrijheid aankunnen. Ze mogen bijvoorbeeld geen gedrag vertonen waar de burens last van kunnen hebben.

BEGELEIDING

Inclusief Arend en Margreet werken er acht begeleiders op De Mare. De taken zijn voor iedereen heel verschillend. Daarnaast hebben ze een ochtend in de week iemand voor de administratie, en zijn er vijf vrijwilligers voor onder andere de tuin en een wekelijkse knutselmiddag. Voor de nachtzorg mogen de bewoners de thuiswonende dochter en Margreet en Arend altijd bellen. In de praktijk maken ze daar nooit gebruik van. "Alleen al het feit dat ze mogen bellen, maakt dat ze zich rustig en veilig voelen en gewoon doorslapen", zegt Margreet.

VERBOUW EN UITBREIDING

Ze wilden eerst appartementen bij de boerderij bouwen, maar de cliënten gaven aan dat ze geen behoefte hadden aan een groot appartement. Met een verbouwing in 2001 hadden Arend en Margreet de woonboerderij al zo ingedeeld dat er voor wonen in 2008 niet veel aanpassingen meer nodig waren. Er zijn grotere ramen in de kamers en een scheidingswand geplaatst. In de huurwoning moest meer geïnvesteerd worden. Van de drie cliënten op de boerderij, heeft er één eigen sanitair vanwege haar zorgvraag. De andere twee delen het sanitair. Verder is er een gezamenlijke woonkamer en keuken. Margreet noemt dit 'een probleemvrije

zone'. "In deze ruimtes is de afspraak dat je het niet over je problemen hebt. Buiten hangt een lastkorf, zoals de indianen die ook gebruikten. Slechts op bepaalde plaatsen en tijden bespreek je je problemen, is ons uitgangspunt. Dat geeft veel duidelijkheid en rust. Mensen leren zo dat ze hun lasten niet op andermans schouders moeten leggen."

REALISATIEPROCES

De brandweer is op bezoek geweest om op brandveiligheid te controleren. De gemeente is op de hoogte gesteld, maar die heeft verder geen rol gespeeld bij de realisatie van wonen. Ook bij de huurwoning was ze niet betrokken; dat was niet nodig omdat er drie cliënten in het eigen huis mogen wonen. Pas daarboven is een gebruikersvergunning vereist. Voor het bouwen van de blokhutten of appartementen zijn uiteraard wel vergunningen nodig.

SUCCE- EN FAALFACTOREN BIJ DE REALISATIE

De realisatie van het wonen verliep op een heel natuurlijke manier, waarvoor Margreet en Arend bovendien weinig hoeft te investeren. Het realiseren bestaat voor hen altijd uit het eerst voorzichtig stappen zetten en de dingen in het klein uit te proberen. Zo ontdekken ze of iets wel of niet bij hen past.

INVESTERINGEN EN KOSTEN EN BATEN

Voor de verbouwing van de woonboerderij in 2001 hebben Arend en Margreet zo'n € 400.000 geïnvesteerd, buiten de aankoop om. De Stichting Zorgboerderij De Mare huurt een deel van de woonboerderij. Ieder jaar investeren Arend en Margreet zo tussen de tien- en twintigduizend euro. "Je moet blijven investeren en per maand alles kunnen betalen."

Zorg wordt betaald uit de PGB's. De eigen bijdrage voor wonen komt vaak uit de Wajong-regeling. Dit jaar zijn er twee mensen met een te laag PGB. Het ingediende bezwaar hiertegen, werd niet gehonoreerd door het CIZ. De consequenties zijn daarom nu voor rekening van de stichting Zorgboerderij De Mare. Margreet: "We draaien al een aantal jaren goed, het is nog een gezond bedrijf. Maar het is nu wel belangrijk dat mensen de juiste indicatie krijgen, zodat de zorg die ze nodig hebben ook kan worden betaald uit hun PGB."

De zorgboerderij is wel kwetsbaar voor veranderingen, zoals bijvoorbeeld in het beleid rond PGB's. Zwak punt is bijvoorbeeld de korte opzegtermijn (één maand) van cliënten met een PGB. Margreet: "Ze kunnen dus in principe zo weglopen, maar we hebben wel de verantwoordelijkheid om zorg te bieden, personeel te betalen enzovoorts."

NETWERKEN EN SAMENWERKEN

Margreet en Arend hebben een groot sociaal netwerk, dat hun activiteiten accepteert. Als ze feestjes hebben, komen de bewoners soms ook. De eigen kinderen nemen ook wel eens cliënten mee op stap. Voor de realisatie van de plannen hebben Margreet en Arend gebruik gemaakt van hun relaties en van deskundigen in de vriendenkring. In het bestuur van Stichting Zorgboerderij De Mare zitten bijvoorbeeld een ontwikkelingspsycholoog en een jurist. Ook met de gemeente Noordenveld is de samenwerking goed. Die heeft bij de start een belangrijke rol gespeeld door voor hen contact te leggen met zorginstelling Vanboeijen. Ook het internet heeft al diensten bewezen om cliënten te krijgen. De afgelopen periode heeft Margreet vier keer cliënten moeten afwijzen, omdat ze vol zitten.

De Mare werkt samen met de bloemenwinkel in Norg, waar Margreet dagbesteding voor een cliënt ingekocht heeft. Ook is er samenwerking met de huisarts, een psycholoog in Zuidvelde en de Stichting Zorgboerderijen Drenthe. De inspiratieavond die deze stichting hield in 2010 vond plaats op de Mare. Het is lastig aan te geven hoeveel tijd het netwerken kost. "Het gaat vanzelf en tussen de bedrijven door", zegt Margreet.

GEVOLGEN VOOR GEZIN EN OMGEVING

"Je deelt je boerderij met andere mensen, dat moet je willen. Je bent nooit echt vrij." Van het begin af aan is er door de week tot tien uur 's avonds begeleiding voor de bewoners. Dat gebeurt door de verschillende mensen die bij de Mare in dienst zijn. "Je moet wel zorgen dat je je eigen ruimte beschermt, zodat je ook wat privacy en rust voor jezelf kunt waarborgen", zegt Margreet. "Dat ruimte nemen voor onszelf hebben we echt moeten leren."

Uit de omgeving hoort ze geen negatieve dingen. De weerstand uit 1999 is verdwenen, dat is geleidelijk zo gegaan. Door de dagbesteding op de boerderij is de omgeving gewend geraakt aan cliënten. Het viel nauwelijks op dat er later ook cliënten bleven slapen.

De cliënten fietsen hier ook rond. Dat is goed voor hun sociale contacten en het geeft gezelligheid en levendigheid in het dorp. Bovendien creëert het werkgelegenheid en profiteert de middenstand er ook van. Ook de contacten met de basisschool zijn heel leuk. Margreet: "Dat kwam eigenlijk voort uit een vervelend incident waarbij een hulpboer nageroepen werd door schoolkinderen. In het contact daarover met de school is besloten om de kinderen op de boerderij uit te nodigen. Diezelfde hulpboer heeft ze toen rondgeleid en ook over zichzelf verteld. Nu is er heel leuk contact en is hij zelfs uitgenodigd op een feestavond!"

MEERWAARDE VAN WONEN OP DE BOERDERIJ

Als sterke punten van wonen op de boerderij ziet Margreet vooral het wonen en werken op één plek. Het is een fijne plek in de natuur. Het wonen biedt mensen structuur, en er is veel liefdevolle zorg en aandacht voor hen. Het verzorgende team is klein, en werkt met grote betrokkenheid. Ook wijst ze graag op de biologische bedrijfsvoering, waardoor de bewoners gezond eten.

TIPS VAN DE MARE

---

1. **Wees bereid de ruimte/boerderij te delen met anderen.**
  2. **Hou rekening met de levensstijl die bij een zorgboerderij hoort. Die moet je aanspreken. Als je erg hecht aan je privacy, moet je er niet aan beginnen. Boeren tellen de uren dat ze werken niet, dat tellen moet je ook niet doen als er mensen bij je wonen. Je moet wel de ruimte hebben of nemen om een keer op vakantie te gaan.**
  3. **Laat je informeren. Ga op een zorgboerderij kijken of het iets voor je is, bijvoorbeeld via een cursus met excursies, zoals Stichting Zorgboerderijen Drenthe organiseert.**
  4. **Vraag je met je gezin af of het echt bij je past en of je het ook kunt doen op een manier die bij je past.**
  5. **Kijk kritisch naar wat je op je eigen boerderij te bieden hebt.**
  6. **Bepaal welke cliënten geschikt zijn om bij je te wonen.**
-

COLOFON

UITGAVE

Beschermde Buitenleven is een uitgave van de Taskforce Multifunctionele Landbouw, november 2011.

AUTEURS

Reina Ferwerda-van Zonneveld, Wageningen UR Livestock Research (Reina.Ferwerda@wur.nl)

Eddy Teenstra, Wageningen UR Communication Services

Aide Roest, Wageningen UR, Landbouweconomisch Instituut (LEI)

REDACTIE

Miranda Koffijberg (Taskforce Multifunctionele Landbouw)

VORMGEVING

Annemarie Wijmenga (Communicatiebureau de Lynx)

m.m.v. Michel Hilbrandt en Daniël Schwitters

FOTOGRAFIE

Fred van Welie (Wageningen UR Communication Services): De Fochtel, Hesselschoeve, De Mare

Suzan Thiry: Juutsom

Ylona Bosman: De Witte Hoeve

DRUK

Veldhuis Media

Disclaimer

Aan de informatie in deze brochure kunnen geen rechten worden ontleend.

Wageningen UR
Taskforce Multifunctionele Landbouw